

Tussenrapportage
Evaluatie-onderzoek
Scholings- en
vormingsprojecten
voor meisjes in de
jeugdhulpverlening

Amsterdam, oktober 1991
Van Dijk, Van Soomeren en Partners
A.E. van Burik
met medewerking van
A.G. van Dijk
P.M. de Savornin Lohman
S. de Winter

Inhoud

	pag.
1 Inleiding en verantwoording	1
2 De vier instellingen en de start van de projecten	4
2.1 Inleiding	4
2.2 Het PPI (Psychologisch-Pedagogisch Instituut)	4
2.3 Bijzonder Jeugdwerk (BJ) Utrecht	6
2.4 De Leo Stichting	8
2.5 De Brink	10
2.6 Conclusies ten aanzien van de projecten	12
3 Inhoud en verloop van de 4 projecten	14
3.1 Inleiding	14
3.2 Het project beroepsoriëntatie detailhandel van het PPI	14
3.2.1 De aard en inhoud van het aanbod	14
3.2.2 Kenmerken van de deelnemersgroep	16
3.2.3 De organisatie van het project	16
3.2.4 De inbedding binnen de instelling	17
3.2.5 De relatie tussen het project en de algemene projectvoorwaarden	18
3.2.6 Leerervaringen en aandachtspunten voor de nabije toekomst	19
3.3 Het DTP-project van WIL-projecten (BJ Utrecht)	20
3.3.1 Aard en inhoud van het aanbod	20
3.3.2 Kenmerken van deelnemers	22
3.3.3 De organisatie	23
3.3.4 Inbedding binnen de instelling	24
3.3.5 De relatie tussen het project en de algemene projectvoorwaarden	24
3.3.6 Leerervaringen en toekomstplannen	25
3.4 Het scholings- en vormingsproject voor meisjes binnen de Leo Stichting	26
3.4.1 Aard en inhoud van het aanbod	26
3.4.2 Kenmerken van de deelnemers	29
3.4.3 De organisatie van het project	30
3.4.4 De realisering van de projectvoorwaarden	31
3.4.5 Leerervaringen en toekomstplannen	32
3.5 Het scholings- en vormingsproject binnen De Brink	32
3.5.1 Aard en inhoud van het aanbod	32
3.5.2 Kenmerken van de deelnemers	36
3.5.3 De organisatie	36
3.5.4 De inbedding van het project binnen de organisatie	37
3.5.5 De relatie tussen het project en de projectvoorwaarden	37
3.5.6 Leerervaringen en toekomstplannen	38
3.6 Samenvatting en vergelijking	39

Inhoud (vervolg)

	pag.
4 De activiteiten van STAT	43
5 Conclusies en aanbevelingen	47
5.1 Aandachtspunten voor instellingen die een scholings- en vormingsproject voor meisjes willen starten	47
5.2 Aanbevelingen per project	50

Bijlage 1: Betrokkenen per project

1 Inleiding en Verantwoording

In 1988 verscheen de door de regering gepubliceerde beleidsnota 'Maatschappelijke positie van meisjes en jonge vrouwen'. Het regeringsbeleid dat in deze nota werd beschreven is erop gericht meisjes en jonge vrouwen voor te bereiden op een zelfstandig bestaan zowel in sociaal cultureel als in sociaal economisch opzicht. Dit laatste komt tot uiting in de zogenaamde 1990-maatregel¹.

In het kader van de sociaal culturele en economische zelfstandigheid, wordt in de nota de wenselijkheid aangegeven om een gericht vormings- en scholingsprogramma te ontwikkelen ten behoeve van meisjes in de jeugdhulpverlening. Dit heeft geresulteerd in het zogenaamde scholings- en vormingsproject voor meisjes in de jeugdhulpverlening. Dit project is gesubsidieerd door het Ministerie van WVC en heeft een looptijd van 3 jaar. De formele startdatum was augustus 1989, het zal dus doorlopen tot augustus 1992. De feitelijke start van uitvoering lag tussen oktober 1989 en september 1990.

De **doelstelling** van het scholings- en vormings project is tweeledig:

- 1 Het ontwikkelen van op de praktijkgerichte programma's van hulpverlening aan meisjes in de vorm van vormings- en scholingsactiviteiten die uitgaan van de maatschappelijke positie en seksespecifieke socialisatie van meisjes. De te ontwikkelen programma's zijn gericht op de maatschappelijke en economische zelfstandigheid en zelfredzaamheid van meisjes binnen de jeugdhulpverlening.
- 2 Het overdraagbaar maken van de onder 1 genoemde programma's zodat zij via praktische deskundigheidsbevordering toegepast kunnen worden door personen en instellingen binnen de jeugdhulpverlening.

De **doelgroep** wordt gevormd door meisjes tussen 15 en 18 jaar uit de residentiële hulpverlening en de daghulp. Het betreft meisjes met een meervoudige problematiek die over het algemeen afkomstig zijn uit een milieu waar traditionele sekserol-opvattingen overheersen.

De selectie van instellingen

De Stichting voor Training, Advies en Toerusting in de jeugdhulpverlening (STAT) is door WVC benaderd met de vraag om de coördinatie van en de deskundigheidsbevordering binnen het project voor haar rekening te nemen. STAT heeft de deelnemende instellingen geselecteerd op basis van een viertal door WVC geformuleerde criteria.

- Er moeten zowel residentiële als semi-residentiële (daghulp) instellingen deelnemen.
- De deelnemende instellingen dienen gespreid over het land gelegen te zijn.
- Er moeten reeds scholingsfaciliteiten aanwezig zijn.
- Er dient een vakinternaat deel te nemen en een Bijzonder Jeugdwerk (BJ) Internaat.

---

¹ Deze maatregel houdt in dat iedereen die in of na 1990 18 jaar wordt geacht wordt in het eigen levensonderhoud te voorzien, tenzij men de zorg heeft voor kinderen tot 12 jaar.

In de gesprekken met potentiële kandidaten is tevens gekeken naar de algemene bereidheid om een scholings- en vormingsprogramma voor meisjes volgens de omschreven doelstelling op te starten.

De keuze van instellingen heeft geresulteerd in deelname van:

- een vakinternaat: de Leo stichting te Borculo;
- een BJ Instelling: het daghulpprogramma (het Werken Is Leren-project (WIL)) van Bijzonder Jeugdwerk (BJ) Utrecht;
- een tehuis voor meisjes: de Brink² te Stevensbeek;
- een dagvoorziening: het Pedagogisch-Psychologisch Instituut (PPI) te Amsterdam.

Deze instellingen hebben ieder een eigen programma ontwikkeld en uitgevoerd. Binnen deze rapportage wordt daarom gesproken van 4 (afzonderlijke) scholings- en vormingsprojecten voor meisjes.

Het evaluatie-onderzoek

Met name in verband met het overdraagbaar maken van de te ontwikkelen programma's werd door WVC gesteld dat onderzoek naar de uitvoering (proces) en effecten van de projecten gewenst is.

Het onderzoek heeft een drieledige doelstelling.

- 1 Het beschrijven en analyseren van factoren die belemmerend c.q. bevorderend werken bij de uitvoering van de projecten (procesevaluatie).
- 2 Nagaan in hoeverre de doelstellingen worden gerealiseerd (effectevaluatie).
- 3 Een bijdrage leveren aan het overdraagbaar maken van methoden en ervaringen.

Bij de effectevaluatie dient onderscheid gemaakt te worden tussen de effecten ten aanzien van de deelnemers en de effecten van een project op de bredere organisatie.

Om de effecten op de deelnemers te kunnen vaststellen is een drietal vragenlijsten ontwikkeld die gedeeltelijk voor en gedeeltelijk door elke deelnemer worden ingevuld op 3 verschillende momenten:

- wanneer een meisje start met deelname aan een project (voormeting);
- wanneer een meisje een project verlaat (nameting);
- een half jaar na beëindiging van deelname aan een project (follow-up).

Het verbeteren van de kwaliteit van de hulpverlening aan meisjes binnen de betreffende instellingen in het algemeen vormt de centrale achterliggende doelstelling van elk project. De beoogde effecten van de projecten op de bredere organisatie moeten dan ook tegen dat licht gezien worden. Relevante vragen die zich aandienen zijn:

- Heeft het project veranderingen bewerkstelligd in het denken over meisjes in de organisatie (roldoorbrekend denken)?
- Is in de loop der tijd het draagvlak binnen de organisatie voor het project vergroot?
- Heeft het project een uitstralingseffect op andere activiteiten binnen de organisatie?

De combinatie van proces- en effectgegevens levert leerpunten op voor de invulling van toekomstige gelijksoortige projecten binnen de jeugdhulpverlening.

---

2 Voorheen Maria Regina genaamd.

De mogelijkheden van de effectevaluatie zijn enigszins beperkt door het feit dat het onderzoek niet tegelijk met het experiment werd gestart maar pas ruim een jaar nadat de projecten officieel begonnen waren. Concreet betekent dit dat alleen voor de meisjes die na 1 april 1991 gestart zijn met deelname de vragenlijsten van voor-, nameting en follow-up worden ingevuld. De verschillende projecten draaien dan al ruim een jaar. Van de deelnemers die voor 1 april 1991 gestart zijn is een beperkt aantal gegevens beschikbaar voor de effectevaluatie.

Het materiaal ten behoeve van de procesevaluatie bestaat uit schriftelijk materiaal dat door de instellingen zelf werd aangeleverd (een uitgebreide beschrijving per project). Verder zijn in juni 1991 interviews gehouden met 2 projectuitvoerders per instelling en met 1 of 2 beleidsfunctionarissen per project. In het voorjaar 1992 zal een tweede uitgebreidere interviewronde plaatsvinden met projectmedewerkers en andere relevante sleutelpersonen in de vier organisaties.

Hoewel het onderzoek zich in principe richt op het evalueren van de 4 projecten zijn ook de activiteiten van STAT in het onderzoek meegenomen. Tijdens beide interviewrondes is/wordt dan ook tevens een interview afgenomen met de betrokken medewerkster van STAT (de emancipatiewerkster).

Ten behoeve van de begeleiding van het evaluatieonderzoek is een begeleidingscommissie ingesteld.

Hierin hebben zitting:

- 2 functionarissen van WVC, directie jeugdbeleid;
- 1 medewerkster van het NIZW³, sector Jeugd;
- 1 vertegenwoordigster van STAT;
- 2 onderzoekers van Bureau Van Dijk, Van Soomeren en Partners.

De onderhavige rapportage heeft het karakter van tussenrapportage. De eindrapportage van het onderzoek zal vermoedelijk verschijnen in het najaar 1992. Bij het maken van deze tussenrapportage is gebruik gemaakt van de projectbeschrijvingen die door de instellingen zelf werden aangeleverd, aangevuld met gegevens uit de 'face to face' interviews met medewerkers van de betreffende projecten en met de medewerkster van STAT.

De tussenrapportage is vooral een procesevaluatie met als belangrijkste functie het ondersteunen van de verdere ontwikkeling van de projecten. Aangezien geen interviews werden gehouden met meisjes die deelnemen aan een project, is het van belang om expliciet te vermelden dat de tussenrapportage geschreven is vanuit het perspectief, de belevingswereld en de waardering van de projectmedewerkers.

Verder zijn resultaten van de effectmeting per deelnemer zijn nog niet of nauwelijks voor handen. De uitvoering en de resultaten van de effectevaluatie krijgen in de eindevaluatie ruime aandacht. In de effectmeting is ook gevraagd naar de waardering van de meisjes van de projectonderdelen. Dit betekent dat in de eindrapportage ook de meisjes zelf aan het woord komen.

---

3 Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.

2 De vier instellingen en de start van de projecten

2.1 Inleiding

De vier projecten moeten ieder geplaatst worden in hun eigen context. Weliswaar is niet elk project even sterk ingebed in de bestaande organisatie - sommige dragen met recht het predikaat project, terwijl andere al nagenoeg volledig onderdeel uitmaken van de reguliere organisatie - voor alle projecten geldt dat een beschrijving van de instelling noodzakelijk is om de projecten te leren kennen en op de juiste waarde te kunnen schatten.

In dit hoofdstuk wordt elke instelling in een aparte paragraaf beschreven. In een slotparagraaf wordt een aantal dwarsverbanden gelegd.

Per paragraaf komen zaken aan de orde als:

- de lokatie en ligging van de instelling;
- de doelgroep (aantallen, verdeling jongens-meisjes, leeftijden, algemene problematiek);
- doelstelling, aanbod en methodiek van de instelling;
- de aanleiding tot het project;
- doelstelling en voorbereiding van het project;
- een eerste omschrijving van het (scholings)aanbod⁴.

De beschrijving van de diverse instellingen is gebaseerd op brochures van de instellingen en op de projectbeschrijvingen die door de instellingen werden aangeleverd.

2.2 Het PPI (Psychologisch-Pedagogisch Instituut)

Het PPI is een instelling gelegen in Amsterdam waar al meer dan 40 jaar hulp wordt geboden aan jongeren die door allerlei oorzaken vastlopen in het onderwijs.

Het PPI heeft een gedifferentieerd hulpaanbod ontwikkeld waarmee meer dan 1200 jeugdigen worden bereikt, in vestigingen die verspreid zijn over alle wijken van Amsterdam.

De werkwijze van het PPI heeft een drietal centrale kenmerken:

- er wordt nauw samengewerkt met scholen;
- er wordt getracht om een concreet tastbaar doel te bereiken zoals het behalen van het diploma, het deelnemen aan scholing of het verkrijgen van een plaats op de arbeidsmarkt;
- er wordt veel aandacht geschonken aan de vaardigheden die nodig zijn om zo'n concreet doel te bereiken.

---

⁴ Het vormingsaanbod laat zich vaak niet in enkele steekwoorden typeren. Voor een nadere beschrijving verwijzen we daarom naar hoofdstuk 3.

Het PPI heeft momenteel een aanbod van vijf verschillende vormen van hulpverlening.

- Preventiewerk ten behoeve van risicoleerlingen binnen het voortgezet onderwijs, teneinde schooluitval te voorkomen.
- Ambulante hulpverlening aan schoolgaande jeugd met schoolleerproblemen, gedrags- en/of aanpassingsproblemen. Momenteel wordt deze hulpverlening geboden aan circa 800 jongeren.
- Daghulp voor niet-schoolgaande jeugd. Deze hulpverlening wordt geboden aan 375 schooluitvallers die vanwege ernstige leer-, gedrags- en aanpassingsproblemen niet meer terecht kunnen in het reguliere onderwijs. Doel is terugkeer naar onderwijs of doorstroming naar de arbeidsmarkt en het voorkomen van zwaardere vormen van hulpverlening.
- Projecten voor groepen jeugdigen met een specifieke hulpvraag voortkomend uit leer- en ontwikkelingsproblematiek. Het gaat hierbij deels om allochtone groepen en deels om samenwerkingsprojecten met scholen. Doel is hulpverlening en ontwikkeling van nieuwe methodieken en werkwijzen.
- Daghulp aan zwerfjongeren. Dit aanbod is ontwikkeld binnen een samenwerkingsverband van vijf Amsterdamse hulpverleningsinstellingen. Doel is door middel van een aanbod van activiteiten de dagbesteding te structureren.

Het scholings- en vormingsproject voor meisjes

Het scholings- en vormingsproject voor meisjes maakt onderdeel uit van de vierde van de vijf bovenstaande vormen van hulpverlening, namelijk 'projecten voor specifieke groepen jongeren'. In concreto betreft het het project 'islamitische meisjes'. Voor de duidelijkheid: er is dus sprake van een project binnen een project. Het project 'islamitische meisjes' behoeft daarom enige nadere uitleg.

Dit project bestaat al langere tijd (vanaf 1984) en is destijds opgestart op verzoek van de gemeentelijke afdeling 'leerplicht'. Binnen het project wordt daghulp geboden aan twintig leerplichtige Turkse en Marokkaanse meisjes die voortijdig de school hebben verlaten. Vaak heeft deze voortijdige schooluitval te maken met culturele beweegredenen van de ouders. De meisjes hebben specifieke leerproblemen, gedrags- en/of aanpassingsproblemen.

Het doel van het project 'islamitische meisjes' is:

- vergroting van de sociale redzaamheid en weerbaarheid in de Nederlandse samenleving;
- het bevorderen van doorstroming naar een opleiding of de arbeidsmarkt.

Het activiteitenaanbod omvat onder andere Nederlands, rekenen, maatschappelijke vorming en beroepsoriëntatie. Bij de aanvang van het project was de aandacht vooral gericht op activiteiten met een vormingskarakter.

Na verloop van tijd is het PPI gestart met een arbeidsoriëntatie textiele werkvormen. Het was belangrijk voor het PPI om te kijken of de meisjes geïnteresseerd waren in arbeidsoriëntatie en of er mogelijkheden waren om beroepsvaardigheden te ontwikkelen. Omdat de arbeidsoriëntatie goed aansloeg bij de meisjes ontstond de wens om een duidelijker beroepsoriëntatie aan te bieden. Het bleef bij een wens zolang er geen budget beschikbaar was. Toen er vanuit WVC - in het kader van het scholings- en vormingsproject - subsidie beschikbaar kwam, kon de beroepsoriëntatie winkelpraktijk ontwikkeld worden. De voorbereiding van deze beroepsoriëntatie is gestart in najaar 1989 en de daadwerkelijke uitvoering in mei 1990.

Binnen het PPI heeft het scholings- en vormingsproject voor meisjes dus nader vorm gekregen in de beroepsoriëntatie winkelpraktijk. Deze beroepsoriëntatie maakt onderdeel uit van het activiteitenaanbod binnen het project 'islamitische meisjes'.

Aanleiding en doelstelling van het project

Er is een aantal pluspunten te noemen voor een beroepsoriëntatie in de detailhandel. Ten eerste hoeft de vooropleiding van de meisjes niet hoog te zijn. Verder heeft het werken in een winkel een bepaalde status in het land van herkomst. Bovendien kunnen meisjes in hun eigen woonomgeving aan de slag en hoeven dus niet te reizen met tram of bus. Deze beide laatste factoren dragen ertoe bij dat ouders eerder geneigd zijn om toestemming te geven voor een betaalde baan in de detailhandel. Een laatste doch niet onbelangrijk argument voor een beroepsoriëntatie detailhandel is gelegen in het feit dat het perspectief op arbeid goed te noemen is.

De doelstelling van het project beroepsoriëntatie winkelpraktijk is het bieden van een oriëntatie op werk en/of opleidingsmogelijkheden in de detailhandel. Ten aanzien van opleiding wordt met name gedacht aan doorstroming richting KMBO-detailhandel.

Het programma van het project 'winkelpraktijk' wordt uitgevoerd in twee vestigingen van het PPI (Amsterdam West en Amsterdam Oost).

De ontwikkeling van het programma-aanbod heeft plaatsgevonden zoals gebruikelijk is bij het PPI. Initiatief hiertoe lag bij de zogenaamde projectorganisatie. De projectorganisatie wordt gevormd door de adjunct-directeur (eind-verantwoordelijk), de projectcoördinator (dagelijks verantwoordelijk) en een projectafdeling waarin $\pm$ 20 medewerkers met wisselende deskundigheid werkzaam zijn in projecten⁵.

De projectorganisatie heeft een inhoudelijk lespakket samengesteld. De afdelingen West en Oost worden vrijgelaten om binnen het raamwerk de precieze inhoud van het project vast te stellen. De doelgroep heeft geen inbreng gehad bij de ontwikkeling van het programma.

De uitvoerende projectmedewerkers hebben als voorbereiding op de uitvoering van het project de cursus 'socialisatie en economische zelfstandigheid van meisjes' gevolgd. Deze cursus is ontwikkeld en uitgevoerd door de emancipatiewerkster van STAT.

2.3 Bijzonder Jeugdwerk (BJ) Utrecht

De hulpverlening van BJ-Utrecht richt zich op meisjes en jongens van ongeveer 10 tot 18 jaar. Om gebruik te kunnen maken van de mogelijkheden van BJ-Utrecht is een hulpverleningsindicatie noodzakelijk. Het gaat dus altijd om jongeren die op de een of andere manier zijn "vastgelopen".

De jeugdhulpverlening van BJ-Utrecht kent verschillende mogelijkheden:

- Het internaat de Hertenkamp in Hollandsche Rading biedt residentiële hulp aan 40 meisjes en jongens in de categorie 10 tot 18 jaar.
- De Hertenkampschool biedt daghulp aan jongens van 14 tot 18 jaar. Dit onderwijs is erop gericht eventuele opgelopen achterstanden weer in te lopen.
- Het WIL-project (Werken is Leren) in Utrecht biedt daghulp aan 24 meisjes en jongens in de categorie 14-21 jaar.
- Drie kamertrainingscentra (KTC) zijn bedoeld voor jongens en meisjes van 15 tot en met 18 jaar.
- Het Meidenhuis in Utrecht (geheim adres) biedt crisisopvang voor 8 meisjes van 14 tot $\pm$ 23 jaar.

---

⁵ Deze projecten worden uitgevoerd in de afdelingen in het centrum van Amsterdam. De projectcoördinator kan een beroep doen op één of meerdere medewerkers van de projectafdeling indien een project, dat buiten de afdelingen van het centrum wordt gestart, inhoudelijke ondersteuning behoeft.

Het scholings- en vormingsproject voor meisjes maakt deel uit van het WIL project. Dit project is met name bedoeld voor jongeren die geen aansluiting (meer) vinden in het reguliere onderwijs, zij kunnen via de ambulante of de residentiële hulpverlening worden aangemeld.

De aanpak van het WIL project is erop gericht om jongens en meisjes door middel van werkprojecten arbeidservaring te laten opdoen. Er zijn 4 soorten projecten: het klussenproject, het modeproject, het bootproject en het Desktop Publishing (DTP)-project.

Het laatstgenoemde DTP-project bestaat sinds oktober 1989 en is de concrete invulling van het scholings en vormingsproject voor meisjes.

De omvang van de deelnemersgroep varieert van 6 tot 10 meisjes in de leeftijd van 15 tot en met 21 jaar. De instroom vindt plaats vanuit de andere afdelingen van BJ-Utrecht (met name het meidenhuis) maar ook via andere (ambulante) jeugdhulpverleningsinstellingen.

Desktop Publishing houdt in dat er grafisch gewerkt wordt met computers waardoor 'professioneel' drukwerk wordt verkregen.

De directeur van BJ-Utrecht is tijdens een studiereis in Italië in aanraking gekomen met een DTP-project aldaar. Toen BJ-Utrecht werd gevraagd om een meisjesproject op te starten, ontstond de mogelijkheid om het WIL project uit te breiden met een DTP-project. Bij navraag bij het Grafisch Opleidingscentrum in Utrecht bleek dat de arbeidsmarkt voor DTP-sters gunstig is. Dit is van doorslaggevend belang geweest om met het project te starten.

De doelstelling van het DTP-project komt overeen met de doelstelling van het totale WIL-project en is gelegen in het opdoen van werkervaring. De doelstelling van het scholingsgedeelte is door de medewerkers van het DTP-project als volgt omschreven: de meisjes zodanig opleiden dat ze via een stageplek kans op werk hebben.

De doelstelling van het vormingsgedeelte is als volgt omschreven: het wegwijs maken in de maatschappij en het bevorderen van sociale weerbaarheid.

Het DTP-project onderscheidt zich van de andere WIL-projecten omdat het scholingsgedeelte in eigen huis is gehaald. Dit is gebeurd door het inhuren van een extern DTP bureau (buro Imago). Bij de andere WIL-projecten vindt de opleiding buitenshuis plaats en wordt alleen gedaan aan begeleiding (praktische oefening van het geleerde en huiswerkbegeleiding).

De motivatie om de opleiding in eigen hand te nemen is gelegen in het feit dat de kansen op de arbeidsmarkt binnen het DTP-project reëler zijn dan bij andere WIL-projecten. Hieruit ontstond de behoefte de scholing volledig zelf te kunnen vormgeven en aldus optimaal te kunnen afstemmen op de individuele behoefte van elk meisje.

Het DTP-project onderscheidt zich ook van de andere WIL-projecten omdat het alleen bedoeld is voor meisjes. Binnen het WIL-project heeft men geen uitgebreide eerdere ervaringen opgedaan met meisjesprojecten. Incidenteel wordt er binnen het BJ-internaat wel eens een activiteit speciaal voor meisjes gedaan (zoals zelfverdediging, voorlichting). Dit gebeurt ook wel in samenwerking met het WIL-project.

Het DTP-project is binnen het WIL-project opgestart zoals aldaar gebruikelijk is. De coördinator WIL-project is ingeschakeld toen de beslissing om een DTP-project te starten was genomen. De mensen van het WIL-project hebben vervolgens alle ruimte gekregen om het project nader in te vullen. Aan de directie van BJ-Utrecht werd hierover gerapporteerd.

De projectmedewerkster (van buro Imago) heeft de door STAT georganiseerde cursus 'socialisatie en economische zelfstandigheid van meisjes' gevolgd als voorbereiding op de uitvoering van het project.

2.4 De Leo Stichting

De Leo Stichting te Borculo is een orthopedagogisch, orthodidactisch Instituut voor jongeren. Het kenmerk van de instelling is het geïntegreerde hulpaanbod, wat wil zeggen dat er wordt gestreefd naar een optimale afstemming van leef-omgeving, opleiding en vrije tijd. In concreto betekent dit wonen, studeren en recreëren op één terrein. Vroeger werd dit aangeduid met Vakinternaat.

De vrije-tijdsbesteding wordt voor een belangrijk deel begeleid door een zelfstandige sport-culturele en pastorale dienst.

Verder zijn er vier zelfstandige scholen (een LTS, een land- en tuinbouwschool, een school voor speciaal onderwijs en een school voor voortgezet speciaal onderwijs (LEAO en MAVO)).

Alle scholen worden door interne en externe leerlingen bezocht. Veruit de meeste jongeren van het instituut bezoeken een van de twee scholen voor speciaal onderwijs.

De Leo Stichting kan met een capaciteit van 151 jongeren gerekend worden tot de grote residentiële instellingen. Bijna drievierde van de jongeren is vrijwillig geplaatst op grond van meervoudige problematieken in de leefsituatie, opleiding en vrijetijdsbesteding.

De algemene criteria voor opname zijn:

- tussen de 10 en 18 jaar zijn;
- enigszins de motivatie kunnen opbrengen;
- een opleiding op het terrein kunnen en willen volgen;
- geen dusdanige specifieke problemen hebben dat opname in andere gespecialiseerde voorzieningen is geïndiceerd.

De Leo Stichting is van oudsher een jongensinternaat. Tot 1985 woonden er uitsluitend jongens. Bij het besluit tot zogenaamde co-educatie (de gezamenlijke opvoeding van jongens en meisjes) heeft een aantal overwegingen een rol gespeeld:

- de behoefte om een meer natuurlijke leefsituatie te creëren;
- de aanwezigheid van ook voor meisjes geschikte opleidingsmogelijkheden;
- de behoefte van plaatsende instanties aan plaatsingsmogelijkheden voor meisjes.

In 1985 kwamen de eerste 3 meisjes. Aanvankelijk werd gestart met een specifieke meisjesgroep waarin ook jongens geplaatst konden worden. Momenteel is het zo dat de meisjes, minimaal met z'n tweeën, in alle groepen geplaatst kunnen worden. Het aantal meisjes is echter nog steeds laag: 15 meisjes tegenover 136 jongens.

Voor een goed begrip van de plaats en doelstelling van het scholings- en vormingproject voor meisjes binnen de Leo Stichting, is het van belang om eerst even stil te staan bij een ander project namelijk het project emancipatie in de jeugdhulpverlening.

Het project emancipatie in de jeugdhulpverlening

Dit project heeft als centrale doelstelling: het kwalitatief verbeteren van de jeugdhulpverlening door het bevorderen van een gelijke verdeling van mannen en vrouwen in alle functies binnen de jeugdhulpverlening.

De uitvoering van dit project berust bij de emancipatiewerkster van STAT, die ook verantwoordelijk is voor de coördinatie en deskundigheidsbevordering binnen de scholings- en vormingsprojecten voor meisjes.

In principe richt dat project zich op de gehele jeugdhulpverlening, doch in het eerste werkplan is prioriteit gelegd bij tehuizen met een overwegend mannelijke populatie. Sinds begin 1989 zijn daarom in het kader van het emancipatieproject activiteiten ontwikkeld, bedoeld voor medewerkers van de Leo Stichting en van enkele andere internaten binnen de jeugdhulpverlening. Het emancipatieproject moet bijdragen aan een cultuurverandering binnen de instelling die nodig is voor het realiseren van het scholings- en vormingsproject voor meisjes binnen de Leo Stichting. Het emancipatieproject kan daarom beschouwd worden als voorwaardenscheppend voor het scholings en vormingsproject. Uit de interviews, die in het kader van de evaluatie van het scholings- en vormingsproject werden gehouden met medewerkers van de Leo Stichting, is echter gebleken dat beide projecten onderling sterk verweven zijn geraakt. In het kader van deze tussenevaluatie zullen beide projecten daarom in principe als een geheel worden gepresenteerd⁶. Waar mogelijk zal wel worden aangegeven welke onderdelen bij welk project horen.

Het emancipatieproject en het scholings- en vormingsproject

Het emancipatieproject is vooral gericht op het vrouwvriendelijker maken van de instelling.

In het kader van het emancipatieproject is gekeken naar de man/vrouw-verdeling binnen het personeel. Van de 120 medewerkers binnen de Leo Stichting zijn er 52 van het vrouwelijk geslacht. Omdat de vrouwen echter veel vaker in deeltijd werken vormen bovenstaande cijfers geen juiste weergave van de arbeidsparticipatie van de vrouwen ten opzichte van de mannen. Circa eenderde van de gewerkte uren in een team van groepsleiding wordt door vrouwen bezet. Binnen de VSO-school is de situatie nog flagranter. Er werken 3 vrouwen tegenover 42 mannen. De zogenaamde randdienst (orthopedagoge, arts e.d.) wordt daarentegen volledig door (4) vrouwen bemand.

De behoefte om het aantal meisjes in de instelling uit te breiden is de eerste aanleiding geweest om 'ja' te zeggen tegen deelname aan het scholings- en vormingsproject voor meisjes. Binnen de instelling werd verondersteld dat het uitblijven van een sterke groei in het aantal meisjes de volgende oorzaken had:

- het bekend staan als jongensinstituut;
- de bestaande mannencultuur;
- het ontbreken van huishoudelijke voorzieningen voor meisjes;
- het ontbreken van op meisjes gerichte vormings- en scholingsmogelijkheden.

De inhoudelijke ontwikkeling van het scholings- en vormingsproject binnen de Leo Stichting is eind 1989 van start gegaan. Binnen dit project ligt de nadruk op emancipatorische doelstellingen, gericht op de aanwezige meisjes, zoals het vergroten van de mondigheid en de zelfredzaamheid en de aandacht voor gewijzigde maatschappelijke opvattingen over man-vrouwrolverdeling.

Het scholings- en vormingsproject bestaat uit twee onderdelen: een projectdeel binnen het internaat en een projectdeel binnen de school. In het projectdeel dat binnen het internaat plaatsvindt zijn de onderdelen van het emancipatieproject verweven.

Ten behoeve van de invulling van het scholings- en vormingsproject zijn twee projectteams gevormd: een team/stuurgroep binnen het internaat en een team binnen de school (het VSO: Voortgezet Speciaal Onderwijs).

---

⁶ In het kader van de eindevaluatie is het wel van belang dat de inhoud en organisatie van het scholings- en vormingsproject voor meisjes duidelijk wordt afgebakend.

Het internaat

Voor de realisering van de doelstelling op instellingsniveau (vrouwvriendelijker maken van de instelling) is een samenwerkingsverband aangegaan met STAT. De emancipatiewerkster van STAT heeft twee emancipatorische cursussen met een open inschrijving gegeven waaraan groepsleiders van de Leo Stichting hebben deelgenomen. Ook wordt er een inservice-training uitgevoerd binnen de instelling.

Voor de start van het project is een enquête gehouden onder alle medewerkers van het internaat. Door herhaling van deze enquête aan het einde van het project hoopt men te kunnen nagaan in hoeverre het internaat inderdaad vrouwvriendelijker is geworden.

Bij de concrete invulling van de activiteiten voor meisjes zijn de meisjes zelf nadrukkelijk betrokken. Hun wensen ten aanzien van specifieke huishoudelijke voorzieningen en aanpassingen (zoals eigen w.c.'s, haakjes op de douche-deur en dergelijke) en van activiteiten alleen voor meisjes, zijn geïnventariseerd in een aantal bijeenkomsten. Hier is een aantal initiatieven uit voortgekomen. Binnen het internaat heeft men slechts beperkte ervaring met het werken met meisjes. Er bestaat duidelijk behoefte bij de geïnterviewde projectmedewerkers aan deskundigheidsbevordering ten aanzien van de behandeling van meisjes. Men heeft zeker niet het idee dat de hulpverlening makkelijker geworden is met de komst van de meisjes.

De VSO-school

Omdat er binnen de Leo Stichting reeds een uitgebreid aanbod van beroepsopleidingen bestond, werd besloten om in het kader van het project geen nieuwe beroepsopleiding voor meisjes te starten. Vanwege de ondervertegenwoordiging van meisjes zijn de lesprogramma's echter weinig op meisjes afgestemd.

Binnen een vak dat zich gemakkelijk leent voor aanpassing (namelijk gymnastiek) werd daarom een alternatief lesprogramma speciaal voor meisjes ontwikkeld.

Zes medewerkers van de Leo Stichting hebben voor de start van het project deelgenomen aan de door STAT georganiseerde cursus 'socialisatie en economische zelfstandigheid van meisjes'.

2.5 De Brink

De Brink is een orthopedagogisch behandelingstehuis voor meisjes. Er kunnen 22 meisjes geplaatst worden in de leeftijd van 13 tot 18 jaar. De meisjes komen veelal uit gebroken gezinnen; vaak is er sprake van ernstig verstoorde relaties tussen ouders en kind, resulterend in affectieve en/of pedagogische verwaarlozing.

De werkwijze van de Brink kan via 3 ingangen gekenschetst worden:

- De leefgroep vormt een centraal middel bij de hulpverlening aan de meisjes. Via de leefgroep wordt gewerkt aan een herstel van vertrouwen in relaties.
- Er wordt getracht de 'gezonde kant' in het meisje te stimuleren door daar in het bijzonder een beroep op te doen.
- Door een positieve houding van de werkers ten opzichte van een meisje wordt beoogd dat het geloof in eigen kunnen en mogelijkheden van een meisje wordt ontwikkeld.

De Brink is niet bedoeld voor meisjes met een specifieke problematiek zoals druggebruik, psychiatrische problematiek en volledige ongemotiveerdheid. Op het terrein van de Brink staat een school voor Voortgezet Speciaal Onderwijs (V.S.O.). De meisjes die op de Brink worden opgenomen moeten bereid zijn om het schoolprogramma te volgen.

Het scholings- en vormingsproject

De Brink is door STAT benaderd met het aanbod om een scholings- en vormingsproject voor meisjes te starten. De Brink heeft als meisjesinternaat uiteraard uitgebreide ervaring met hulpverlening aan meisjes. Dit gebeurde echter sterk vanuit een psycho-sociale invalshoek. De directie van de Brink was zeer gemotiveerd om een meer naar buiten gerichte benadering te ontwikkelen, door meer systematisch aandacht te besteden aan het beroepsperspectief van de meisjes.

Evenals binnen de Leo Stichting het geval is, bestaat het project uit twee min of meer los van elkaar staande onderdelen: een projectgedeelte op school en een projectdeel binnen het internaat.

De doelstelling van het project in het algemeen is door de instelling als volgt omschreven.

"Het ontwikkelen van een vormings- en scholingsprogramma gericht op de economische zelfstandigheid van meisjes binnen de jeugdhulpverlening, teneinde de kansen op de arbeidsmarkt van deze meisjes te vergroten."

Verder zijn specifieke doelstellingen geformuleerd voor het scholingsaanbod op school en het vormingsaanbod op school respectievelijk het internaat.

- Doelstelling scholingsaanbod (op school): de leerlingen een betere kans geven op werk.
- Doelstelling vormingsaanbod op school:
  - . jezelf leren kennen;
  - . welke mogelijkheden heb je, wat kun je ermee doen met betrekking tot werk;
  - . je kansen op werk bekijken.
- Doelstelling vormingsaanbod internaat: meisjes voorbereiden op economische zelfstandigheid en maatschappelijke weerbaarheid door het versterken van zelfvertrouwen, het vergroten van sociale vaardigheden en het ontwikkelen van een reëel beeld van de eigen mogelijkheden in de maatschappij.

De uitvoering van het project is in september 1990 gestart. Ten behoeve van een nadere invulling van het projectgedeelte binnen het internaat werd een projectwerkgroep ingesteld. Hierin hebben zitting: een vertegenwoordigster van de meisjes uit elk van de 3 leefgroepen, de orthopedagoge en de projectleidster. Er werd ten behoeve van het project expliciet gekozen voor het aantrekken van een (vrouwelijke) externe projectleidster (voor 4 uur per week).

Het scholingsgedeelte (op school) bestaat uit het aanbieden van een nieuw opleidingspakket namelijk de opleiding tot kantoorassistente. Er is voor dit pakket gekozen om een drietal redenen:

- de belangstelling voor een administratieve opleiding is vrij groot bij de leerlingen, dit blijkt uit het toelatingsonderzoek/beroepentest;
- bekendheid met computers is in toenemende mate belangrijk in veel beroepen;
- de leerlingen kunnen 2 maal per jaar en per onderdeel examen doen. Dit is gunstig in verband met het grote verloop van de meisjes (wegens het verlaten van het internaat);

- het pakket wijkt af van de traditioneel vrouwelijke opleidingen (kappersopleiding, verzorgende opleidingen).

STAT heeft navraag gedaan op de arbeidsmarkt naar de behoefte aan administratief personeel. De mogelijkheden op de arbeidsmarkt bleken beperkt te zijn. Er is toch gekozen voor deze opleiding vanuit het idee dat het belangrijk is om aan te sluiten bij de belangstellings sfeer van de meisjes.

De relatie tussen het project en het hulpverleningsaanbod in het algemeen is door het projectcoördinator nader omschreven. Het project dient aanvullend te zijn op het hulpverleningsaanbod, door bij het vormingsgedeelte binnen het internaat rekening te houden met de volgende factoren:

- activiteiten moeten aansluiten bij niveau en interesse van de meisjes;
- activiteiten beogen een versterking van het zelfvertrouwen, enerzijds door de attitude van werkers anderzijds door het creëren van succeservaringen;
- activiteiten beogen de toekomstperspectieven van meisjes te verbeteren, hetgeen versterkend kan werken voor hun zelfbeeld.

In het kader van de voorbereiding van het project hebben 4 medewerkers van het internaat deelgenomen aan de training 'socialisatie en economische zelfstandigheid van meisjes' georganiseerd door STAT.

2.6 Conclusies ten aanzien van de projecten

Onderstaand is een aantal conclusies getrokken die, vooral in de voorwaarden-scheppende sfeer, van belang zijn voor het verloop van de projecten.

- De dagvoorzieningen (PPI en WIL-projecten) zijn beide, wat betreft hun doelstelling, toekomstgericht: men houdt zich bezig met het verbeteren van mogelijkheden van jongeren op het gebied van scholing en/of arbeid. Bij de intramurale voorzieningen (de Leo Stichting en de Brink) neemt hulpverlening een centrale plaats in. Vooral bij de Brink is/was deze hulpverlening sterk gericht op de psycho-sociale problematiek in het hier-en-nu. Bij de Leo Stichting is dit minder het geval omdat deze instelling in het verleden behoorde tot de zogenaamde vakinternaten. Dit betekent dat er sterke nadruk ligt op scholing (als onderdeel van de hulpverlening) en dat er dus ook uitgebreide scholingsmogelijkheden aanwezig zijn. We kunnen daarom concluderen dat de doelstelling van de eigen instelling bij de beide dagvoorzieningen en de Leo Stichting, in principe goed aansluiten bij de doelstelling van het scholings- en vormingsproject.
- Bij de dagvoorzieningen is het scholings- en vormingsproject (nagenoeg) volledig onderdeel gaan uitmaken van de bestaande structuur van de instelling. Voor de intramurale voorzieningen geldt dat er, zeker wat betreft het vormingsgedeelte in het internaat, nieuwe structuren gecreëerd moesten worden (zoals een projectwerkgroep, een gespreksgroep, een begeleidingsgroep). Dergelijke nieuwe structuren moeten van de grond af worden opgebouwd, hetgeen veel tijd en aandacht in beslag neemt. Zo'n nieuw project moet zich enerzijds nog bewijzen, anderzijds bieden nieuwe structuren vaak ook meer kans op vernieuwing. Dit is met name van belang omdat er van elk project tevens een uitstralende werking wordt verwacht op de hulpverlening aan meisjes binnen de instelling in het algemeen.
- De intramurale voorzieningen zijn - zoals bij de meeste residentiële instellingen voor jeugdhulpverlening het geval is - geïsoleerd gelegen. De kansen

op werk en stage zijn in de omgeving van Borculo en Stevensbeek volstrekt anders dan in Amsterdam en Utrecht.

- De doelstelling van 3 van de 4 projecten komt sterk overeen met de doelstelling van het project als geheel zoals deze geformuleerd is op bladzijde 1. Hier neemt de Leo Stichting een aparte positie in. Mede door de verwevenheid met het emancipatieproject is de doelstelling van het project binnen de Leo Stichting niet alleen gericht op de meisjes maar ook op de instelling als geheel. Dit impliceert tevens dat een sterk en breed draagvlak voor het project van cruciaal belang is binnen de Leo Stichting. Voor de doelstelling ten aanzien van de individuele meisjes geldt dat er een sterke aandacht ligt op vorming.⁷
- Het PPI wijkt met een doelgroep van alleen islamitische meisjes af van de overige projecten. Binnen de overige projecten kunnen autochtone en allochtone meisjes deelnemen.
- Voor 2 van de 4 projecten geldt dat er sprake is van een beperkte continuïteit in verblijf van de deelnemers. Bij de Brink en de WIL projecten komt het het meest voor dat meisjes het programma voortijdig verlaten. De gemiddelde verblijfsduur van meisjes binnen de Brink ligt op 1 jaar. Het DTP project heeft te maken met een instroom vanuit het meidenopvanghuis waar meisjes maar voor beperkte duur (maximaal 3 maanden) verblijven. Aangezien de school binnen de Leo Stichting een centrale positie inneemt blijven jongeren vaak op het internaat tot zij hun opleiding hebben afgerond. De islamitische meisjes binnen het PPI kunnen met name voortijdig afhaken wanneer ze achterblijven in het land van herkomst en/of uitgehuwelijkt worden.
- De instellingen variëren wat betreft de ervaring die men reeds heeft met (emancipatorische) meisjesprojecten. Binnen de Brink is uitgebreide ervaring op het gebied van psycho-sociale hulpverlening aan meisjes voorhanden. Ook binnen het PPI werd reeds gewerkt met een (islamitische) meisjesgroep. Voor de WIL projecten is het werken met een groep die **alleen** uit meisjes bestaat nieuw. De Leo Stichting heeft nog maar kortdurend en op zeer beperkte schaal ervaring met hulpverlening aan meisjes.
- Voor geen der instellingen geldt dat er sprake is van een methodiek of filosofie uitgaande van sekse-specifieke socialisatieprocessen.

---

⁷ Het vergroten van het perspectief op arbeid en of verdere scholing worden niet expliciet genoemd binnen de projectbeschrijving. Dit wordt verantwoord met de argumentatie dat de opleiding welke de meisjes volgen (met name MAVO, LEAO) uiteraard gericht is op vervolg perspectieven als opleiding en werk.

3 Inhoud en verloop van de 4 projecten

3.1 Inleiding

In het voorgaande hoofdstuk werden de 4 projecten in grove lijnen geschetst waarbij met name aandacht werd besteed aan de context van elk project (de 4 instellingen).

In dit hoofdstuk worden de globale schetsen verder ingevuld. Deze beschrijving van inhoud en verloop van de projecten gebeurt opnieuw per project en dus in 4 afzonderlijke paragrafen. Elk project wordt beschreven aan de hand van de volgende punten:

- de aard en inhoud van het aanbod;
- kenmerken van de deelnemers;
- de inbedding binnen de instelling;
- de relatie tussen het project en de algemene projectvoorwaarden;
  - . de relatie tot de arbeidsmarkt/vervolgopleidingen;
  - . de relatie tot hulpverlening op basis van socialisatieprocessen;
  - . de te verwachten of reeds in gang gezette uitstralingseffecten;
- leerervaringen en toekomstplannen.

In een slotparagraaf wordt gepoogd om de meest opvallende verschillen c.q. overeenkomsten tussen de projecten naast elkaar te zetten.

De inhoud van dit hoofdstuk is gebaseerd op de interviews die met 2 tot 4 medewerkers per project werden gehouden en op de projectbeschrijvingen.

Voor een opgave van geïnterviewden per project: zie bijlage 1.

3.2 Het project beroepsoriëntatie detailhandel van het PPI

3.2.1 De aard en inhoud van het aanbod

De doelstelling van het project is het bieden van een oriëntatie op werk en/of opleidingsmogelijkheden in de detailhandel. Ten aanzien van de opleiding wordt met name gedacht aan doorstroming richting KMBO-detailhandel.

Het programma bestaat uit een twaalfstal lessen 'oriëntatie detailhandel' en een twaalfstal oefeningen 'praktische oriëntatie detailhandel'. Wat betreft de verhouding tussen scholingscomponent en vormingscomponent dient in de eerste plaats gesteld te worden dat integratie van scholing en vorming uitgangspunt is van het PPI: "Wij scholen vormend en vormen scholend". Er is echter wel sprake van enig onderscheid tussen scholing en vorming binnen het project. De theorielessen 'oriëntatie detailhandel' zijn primair op scholing gericht, terwijl vorming vooral aan de orde is bij de praktische oefeningen.

Wel bestaat er een duidelijke samenhang doordat na elke theoretische les een praktische oefening volgt: een les elementair rekenen wordt gevolgd door een les kassatraining. Het programma duurt in principe 3 tot 6 maanden; deelname is verplicht. Bij verzuim dient de betreffende (theoretische) les te worden ingehaald.

De meisjes zijn over het algemeen zeer gemotiveerd om het programma te volgen, met name de praktische oefeningen die vooral gericht zijn op omgang met klanten spreken aan. Er wordt zowel individueel als groepsgewijs gewerkt.

De theorielessen (taal, rekenen e.d.) worden veelal individueel gemaakt vanwege het niveauverschil van de meisjes.

Het programma wordt uitgevoerd in de afdelingen (Amsterdam-)West en Oost. De afdelingen hebben de ruimte om binnen een vastgelegd inhoudelijk raamwerk de concrete invulling van het programma te bepalen.

Ten behoeve van de ontwikkeling van het programma werd contact gelegd met bestaande KMBO-detailhandelopleidingen. Deze bleken echter niet bereid om lesmateriaal beschikbaar te stellen. Volgens de geïnterviewde projectcoördinator van het PPI⁸ kwam dit voort uit de angst dat het PPI op hun markt zou gaan opereren. Het doel van het PPI is echter juist om ervoor te zorgen dat de meisjes doorstromen richting KMBO. Het gebrek aan medewerking van het KMBO heeft vertragend gewerkt op de ontwikkeling van het programma. Bij de samenstelling van het programma heeft overleg plaatsgevonden met het OVD (Opleiding voor Detailhandel) en het BOOOM (...) die wel lesmateriaal beschikbaar hadden. Daarnaast is oefenmateriaal aangeschaft (kassa's, stellages, verpakkingsmateriaal en dergelijke).

Omdat in vergelijking met de andere arbeidsoriëntaties meer budget beschikbaar was voor dit project, heeft men meer dan gewoonlijk aandacht kunnen besteden aan de theoretische onderbouwing. Het lesmateriaal dat verzameld werd, behoeft dan ook sterke aanpassing voor de doelgroep van islamitische meisjes.

Zowel de projectmedewerkster van afdeling Oost als ook de medewerkster van afdeling West signaleren knelpunten ten aanzien van de inhoud van het programma. In West wordt als knelpunt ervaren dat er weliswaar veel inhoudelijk materiaal is maar dat dit niet goed op elkaar is afgestemd. Bovendien is er weinig materiaal voor meisjes die de Nederlandse taal slecht beheersen.

De geïnterviewde projectmedewerkster in Oost is van mening dat de inhoud van het programma grondig geëvalueerd zou moeten worden op basis van de opgedane ervaring. De verantwoordelijkheid voor de invulling van het programma zou bovendien verbreed moeten worden van de individuele projectuitvoerders per afdeling tot een commissie die zich bemoeit met de invulling, aldus laatstgenoemde medewerkster.

Overige activiteiten in het kader van het project

Op basis van ervaringen die binnen het PPI zijn opgedaan met projecten voor groepen jeugdigen met een specifieke hulpvraag (zie ook paragraaf 2.2: de 5 hulpverleningsvormen binnen het PPI) is een training sociale vaardigheden ontwikkeld, speciaal voor allochtone jongeren. In deze training wordt stilgestaan bij specifieke meisjesproblemen op het gebied van sociale vaardigheden.

Met name met het oog op doorstroming naar onderwijs en/of arbeidsmarkt wordt door de instelling veel belang gehecht aan deze training. Onderdelen van de training zijn: sollicitatie-oefening, het voeren van telefoongesprekken en beleefdheidsrituelen.

De daadwerkelijke uitvoering van deze activiteit is tot op heden echter beperkt gebleven. In West heeft de training sociale vaardigheden, vanwege ziekte van de trainer, maar gedurende korte tijd gedraaid. Men is daar wel gemotiveerd om opnieuw te starten. Een probleem van deze sociale vaardigheidstraining is volgens de projectmedewerkster de beheersing van de taal: in de eigen taal weten de meisjes zich vaak wel goed uit te drukken.

---

⁸ De projectcoördinator coördineert alle projecten binnen het PPI.

In Oost is men ook geïnteresseerd in een training sociale vaardigheden. Tijdgebrek maakt echter dat men aan dergelijke nieuwe initiatieven niet toekomt volgens de geïnterviewde projectmedewerkster van Oost.

3.2.2 Kenmerken van de deelnemersgroep

De deelnemersgroep bestaat uit leerplichtige Turkse en Marokkaanse meisjes die (mede) vanuit culturele beweegredenen van de ouders de school voortijdig hebben verlaten.⁹ De meisjes worden doorverwezen door de Gemeentelijke afdeling 'leerplicht'. In vergelijking met de totale populatie van het PPI zijn deze meisjes gemotiveerder omdat de belemmeringen (althans gedeeltelijk) bij de ouders liggen. Er is echter ook een groep allochtone meisjes die voortijdig de school verlaten en die niet bij het PPI terecht komt. Ouders moeten zich namelijk wel zelf bij het PPI melden.

De meisjes hebben specifieke gedrags- en aanpassingsproblemen. De geïnterviewde projectmedewerksters van West en Oost noemen beiden als kenmerkend voor de groep dat de meisjes extreem onzeker zijn over hun eigen kunnen. Vaak is er sprake van sterke afhankelijkheid, passiviteit en het ontbreken van een beroepsperspectief.

Zowel in Amsterdam West als Oost is sprake van een 'doorlopende' groep met een capaciteit van 10 meisjes. De totale deelname vanaf het begin van het project (mei 1990) ligt op 28.

In West is aanvankelijk ook gestart met jongens in het programma, omdat er maar een beperkt aantal meisjes was. De jongens hebben het programma weer verlaten toen er wel voldoende instroom van meisjes was. Op dit moment zijn er 11 deelnemers, waarvan 4 Nederlandse meisjes.¹⁰

Een knelpunt vormt de deelname van allochtone meisjes die de Nederlandse taal nauwelijks machtig zijn. De 2 projectmedewerksters in West zijn het niet eens over de vraag of het toch zinvol is om deze meisjes het programma te laten volgen. Tot nog toe hebben deze meisjes het programma wel gevolgd. In Oost wordt in totaal door 12 meisjes deelgenomen waarvan er 3 binnenkort worden uitgeschreven omdat ze nooit meer komen. Drie anderen zijn er in verband met taalproblemen nog niet aan toe om het programma (volledig) te doorlopen. Het programma beslaat in Oost een geheel schooljaar. Wegens ziekte van een programmamedewerkster werd er in de periode februari-juni echter lang niet iedere week aan het programma gewerkt.

Voortijdige uitval van meisjes wordt veroorzaakt door dat meisjes teruggaan/moeten naar Turkije of Marokko. Wegens uithuwelijking of wegens problemen in de thuissituatie.

3.2.3 De organisatie van het project¹¹

Het overkoepelende project 'islamitische meisjes' heeft in Oost 3 (vrouwelijke) begeleiders en in West 2 (vrouwelijke) begeleiders die voor 80 à 90% het gehele dagprogramma verzorgen.

---

⁹ Wanneer namelijk blijkt dat de schooluitval niet sterk samenhangt met de culturele achtergrond van de meisjes dan komen de meisjes in het reguliere daghulpprogramma terecht.

¹⁰ Een nieuwe ontwikkeling binnen het project islamitische meisjes (in West) is de integratie met Nederlandse meisjes. Nederlandse meisjes volgen een deel van het dagprogramma samen met islamitische meisjes. Vroeger waren alle activiteiten binnen het PPI strikt gescheiden (ook bijvoorbeeld bij de afsluitende ontspannende activiteiten voor de vakantie werd een apart programma voor islamitische meisjes uitgevoerd).

¹¹ Zie ook bijlage 1.

Bij het project 'winkelpraktijk' zijn 5 functionarissen betrokken, te weten een algemene projectcoördinator (sociaal pedagoog), een inhoudelijk projectmedewerkster (orthopedagoge) en 3 uitvoerend projectmedewerksters (sociale academie en 2 orthopedagogen: 2 in West en 1 in Oost).

Dit vijftal overlegt 3 maandelijks over inhoud, organisatie en voortgang van het project. Verder zijn er contacten met:

- leerplicht (aanmelding/uitval);
- ouders (voortgang, begeleiding);
- beroepskeuzepsycholoog van het PPI (doorstroming).

Er wordt niet gewerkt met vakleerkrachten. Dit is geheel overeenkomstig het beleid van het PPI: het PPI stelt zichzelf niet ten doel jongeren op te leiden maar te werken aan voorwaarden om jongeren deel te laten nemen aan onderwijs.

Volgens de projectcoördinator en de geïnterviewde projectmedewerkster in West verloopt de samenwerking binnen de projectgroep van 5 bovengenoemde functionarissen goed. Nieuwe uitvoerende projectmedewerksters krijgen een jaar werkbegeleiding, daarna kan iedere medewerker op verzoek begeleiding krijgen. De geringe overlegfrequentie geeft wel aan dat de afdelingen zeer zelfstandig (moeten) functioneren. De geïnterviewde projectmedewerkster in Oost signaleert een aantal knelpunten. De personele bezetting vormt, wegens ziekte van andere medewerkers binnen het project 'islamitische meisjes' in Oost een probleem. Hierdoor komt de continuïteit van het project 'winkelpraktijk' in gevaar. Bovendien is er naar haar mening sprake van onvoldoende begeleiding bij het inwerken van nieuwe medewerkers. De werkbegeleiding is sterk gericht op bekend raken met de organisatie en niet of nauwelijks op de inhoud van het werk.

3.2.4 De inbedding binnen de instelling

Het programma vormt een onlosmakelijk onderdeel van het totale aanbod voor islamitische meisjes. Een bijzonder kenmerk van het project 'winkelpraktijk' - in vergelijking met andere projecten binnen het PPI - is, dat het een project binnen een project betreft. Het project 'islamitische meisjes' was in de loop der jaren min of meer los komen te staan van de projectorganisatie. Door de extra aandacht (via programma-ontwikkeling en 3-maandelijks overleg) van de projectorganisatie voor het project 'winkelpraktijk' is ook het project 'islamitische meisjes' weer in de schijnwerpers komen te staan.

Volgens de projectcoördinator is het project 'winkelpraktijk' binnen het PPI positief ontvangen en heeft het eigenlijk een breder draagvlak gekregen dan men voor de aanvang verwacht had. Concreet betekent dit dat het project 'winkelpraktijk' zich niet beperkt heeft tot het project 'islamitische meisjes', maar ook ingang heeft gevonden in de reguliere daghulp van het PPI. Omdat het project perspectief biedt op school of werk, sluit het aan bij een algemene ontwikkeling binnen het PPI om pas tevreden te zijn als een jongere aan het werk is gekomen of terug is naar school.

Op uitvoerend niveau signaleren de geïnterviewde medewerkers (van West en Oost) echter geen bijzondere aandacht voor het project binnen de betreffende afdeling.

Omdat het project onderdeel uitmaakt van het PPI kan gebruik gemaakt worden van de sterke kanten en de faciliteiten die het PPI te bieden heeft.

De kracht van het PPI is volgens de geïnterviewden gelegen in de intensieve begeleiding in de beginfase. De islamitische meisjes hebben sterk de neiging om af te haken (omdat ouders het niet belangrijk vinden, wegens ziekte of omdat ze voor gezinsleden moeten zorgen).

Wanneer meisjes verzuimen worden ze onmiddellijk thuis bezocht. Het PPI heeft speciale deskundigheid in huis voor het onderhouden van contacten met islamitische ouders. Bovendien heeft het PPI een goede naam, omdat er rekening wordt gehouden met de wensen van islamitische ouders. Daarom melden ouders zich aan bij het PPI.

Er is sprake van een integratie tussen deelname aan het project en het hulpverleningsaanbod binnen het project 'islamitische meisjes'. Per deelnemster wordt - in het kader van een hulpverleningsplan - bepaald welke doelstelling(en) met het project worden nagestreefd. Enkele voorbeelden van doelstellingen zijn:

- toegepaste rekenvaardigheid vergroten;
- kennis opdoen ten aanzien van werken in een winkel;
- Nederlandse spreekvaardigheid vergroten;
- afspraken leren nakomen;
- eigen mogelijkheden leren ontdekken.

Elk meisje heeft een individuele begeleidster, waarmee doelstellingen, ontwikkelingen en vorderingen worden doorgesproken. Indien wenselijk en haalbaar wordt in het kader van het individuele hulpverleningsplan ook nazorg gegeven. De duur is maximaal 6 maanden. Nazorgmentor is bij voorkeur degene die het meisje in de daghulp reeds begeleid heeft. Een andere mogelijkheid die het PPI biedt is gelegen in de samenwerking met de beroepskeuzepsycholoog. Dit kan gebeuren in het kader van beroepskeuzetests, het regelen van stages en de doorstroming naar de arbeidsmarkt.

3.2.5 De relatie tussen het project en de algemene projectvoorwaarden

Gerichtheid op de arbeidsmarkt en (vervolg) opleiding

Volgens de geïnterviewde uitvoerende medewerkers is het programma niet echt gericht op aansluiting bij het KMBO. Dit heeft enerzijds te maken met tijdgebrek maar anderzijds ook met de doelstelling en werkwijze van het PPI: het scheppen van **voorwaarden** om jongeren te laten doorstromen c.q. het PPI is geen school. Vaak gaat het daarbij om problematiek op het gebied van gedrag en sociale contacten.

Alle geïnterviewden zijn niettemin tevreden over de tot nu toe gerealiseerde uitstroom van meisjes. De ervaringen met het vinden van stageplaatsen zijn positief. Bij de selectie van stageplaatsen wordt enerzijds gezocht naar een winkel die dicht bij het woonadres van een meisje is gelegen. Verder wordt gekeken of er goede begeleiding aanwezig is. Winkels als Zeeman en Scholten zijn gemakkelijk toegankelijk. De Hema stelt daarentegen eisen aan de taalbeheersing. Alle meisjes die stage lopen, worden vanuit het PPI begeleid. Ook bestaan vanuit het project goede contacten met winkeliers in de directe omgeving. Deze worden benaderd door de meisjes via interviews met winkeliers en verkoopmedewerkers, die in het kader van het project worden gehouden. Een volledig overzicht van de uitstroom van meisjes naar stageplaats, werk dan wel KMBO zal in de eindrapportage gepresenteerd worden in het kader van de effectevaluatie.

Van de afdeling West is de huidige stand van zaken bekend: van de 11 deelnemers gaan er 4 meisjes na de vakantie naar het KMBO, deze meisjes hebben ook werk of lopen stage, 1 meisje gaat terug naar Turkije.

De relatie tot hulpverlening die uitgaat van seksespecifieke socialisatieprocessen

Zoals in hoofdstuk 2 reeds werd vermeld is er binnen het project geen sprake van zogenaamde 'meidenuitbuiting'.

De doelstelling van het project 'islamitische meisjes' heeft echter wel een emancipatorisch karakter. Doel van het project is vergroting van de sociale redzaamheid en weerbaarheid in de Nederlandse samenleving. Dit komt bijvoorbeeld tot uiting in het vergroten van de taalvaardigheid en in de rollenspelen die in het kader van het project 'winkelpraktijk' worden gehouden. Omdat de meisjes in een meidengroep zitten (hetgeen overeenkomt met de wensen van de ouders) komen veel specifieke meisjesproblemen aan de orde (problemen met vriendjes, gezondheid, seksualiteit). Ook het feit dat de meisjes veelal geen beroepsperspectief zien voor zichzelf (anders dan trouwen en kinderen krijgen) vormt een centraal thema binnen de groep, evenals de vaak voorkomende sterke afhankelijkheid en passiviteit. Het is de ervaring van de geïnterviewde projectuitvoerders dat meisjes waarbij de behoefte aan een ander toekomstperspectief (in de kiem) reeds aanwezig is door deelname aan het project ondersteund en bevestigd worden.

Het uitstralingseffect van het project

Het project geeft de ontwikkeling die gaande is binnen het PPI (resultaten boeken op het gebied van scholing en werk) concrete invulling. Opname van het programma in het reguliere daghulpprogramma ligt dan ook in de lijn der verwachting. Het programma zal dan de plaats innemen van oriëntaties met weinig perspectief op werk zoals bijvoorbeeld de oriëntatie fotografie. Binnen de afdeling West is sprake van een uitstralingseffect van het project naar de medewerkers van de afdeling. Binnen deze afdeling wordt een spel gedaan dat betrekking heeft op bewustzijn van traditionele man-vrouw stereotypen binnen het Onderwijs. Het PPI kwam in contact met dit spel via deelname aan de cursus 'socialisatie en economische zelfstandigheid van meisjes' die door STAT werd uitgevoerd. Deelname aan dit spel heeft de ervaring opgeleverd dat men in de praktijk toch minder roldoorbrekend bezig is dan aanvankelijk gedacht werd. Verder geeft het spel veel praktische tips en suggesties. Tenslotte dient vermeld te worden dat er op directieniveau binnen het PPI al veel aandacht bestaat voor sekse-specifieke socialisatie. De adjunct-directeur van het PPI houdt zich tezamen met andere vrouwen op belangrijke posities (binnen Amsterdam) bezig met het ontwikkelen van samenwerkingsverbanden om de positie van meisjes te verbeteren.

3.2.6 Leerervaringen en aandachtspunten voor de nabije toekomst

De belangrijkste leerervaringen van de geïnterviewden zijn:

- Omdat lesmateriaal moeilijk te krijgen was heeft het lang geduurd om het project van de grond te krijgen.
- Omdat te weinig tijd beschikbaar was (wegens ziekte collega) heeft het project niet goed vorm gekregen en te weinig continuïteit (afdeling Oost).
- De meisjes zijn gemotiveerd om deel te nemen omdat het project zich richt op een sector waarin ze geïnteresseerd zijn, ook al willen ze niet allemaal doorstromen.

- De afwisseling en koppeling van theorie en praktijk is een goede formule gebleken.

Binnen het PPI bestaan de volgende aandachtspunten voor de toekomst.

- Ontwikkeling van een vervolgprogramma (dit leeft met name binnen de projectorganisatie).
- De wijze waarop het project binnen het PPI een plaats gaat krijgen. Het project is gericht op allochtone jongeren. Het is de vraag of je het project zo door kan trekken naar andere groepen jongeren.
- De verfijning en verdere aanpassing van het programma.

3.3 Het DTP-project van WIL-projecten (BJ-Utrecht)

3.3.1 Aard en inhoud van het aanbod

Het scholingsaanbod van de DTP opleiding bestaat uit de volgende onderdelen:

- Introductie computer.
- MS-DOS.
- Wordperfect.
- Ventura.
- Corel Draw.
- Vormgeving.

Met dit gehele pakket wordt beoogd dat meisjes grafisch leren werken met de computer. Binnen het scholingsaanbod, dat 2,5 dag in de week beslaat en gemiddeld 5 maanden duurt, wordt ook veel aandacht besteed aan vormende aspecten. Indien zich concrete situaties aandienen waaruit meisjes lering kunnen trekken ten aanzien van hun toekomstig functioneren in een werksituatie, dan wordt daar in de regel bij stilgestaan. Daarbij moet men denken aan sociale vaardigheden wat betreft presentatie, uiterlijke verzorging, omgangsvormen, zorg voor apparatuur en materiaal, onderlinge samenwerking en dergelijke. In de loop der tijd is vanwege de grote emotionele onzekerheid bij de meisjes, steeds meer aandacht gekomen voor deze sociale vaardigheden. Een mogelijkheid bij uitstek om sociale vaardigheden te ontwikkelen ligt in de omgang met klanten via praktijkopdrachten. Om diverse redenen waar later op wordt teruggekomen is men echter met dit onderdeel gestopt.

Binnen het scholingsaanbod wordt individueel gewerkt. Er wordt strikt gelet op het op tijd komen en het nakomen van afspraken. Ook zijn er regels wat betreft verzuim en uitval. Per dag wordt dit bijgehouden en wordt eventuele actie op ondernomen door bij verzuim direct te bellen.

Naast het scholingsaanbod wordt er wekelijks een vormingsmiddag georganiseerd. Dit aanbod wordt gerealiseerd door een extern vormingscentrum.

Gedurende 2,5 uur per week wordt groepsgewijs gewerkt aan onderwerpen die gericht zijn op sociale weerbaarheid en maatschappelijke oriëntatie. De maatschappelijke oriëntatie wordt steeds vanuit emancipatorisch oogpunt bekeken en bestrijkt een breed vlak (bijvoorbeeld solliciteren, huisvesting, hoe ga je met geld om).

Ontwikkeling DTP-programmapakket

Het grafisch opleidingscentrum bleek desgevraagd niet bereid om ondersteuning te bieden bij de inhoudelijke invulling van het project. Dit kwam voort uit het feit dat zij een eigen opleiding hebben.

Via tussenkomst van STAT is vervolgens contact gelegd met een particulier DTP-bureau (buro Imago). Dit heeft geresulteerd in de afspraak dat dit bureau de verantwoordelijkheid heeft voor de invulling van de docentenplaats binnen het DTP-project.

De ontwikkeling van het vast programmapakket vormt een knelpunt binnen het project. Er is (nog) geen samenhangend lespakket dat gebruikt kan worden door de docente/begeleidster van het project.

Een complicerende factor bij de ontwikkeling van een vast programma is gelegen in het feit dat er eigenlijk verschillende programma's moeten komen, afhankelijk van de verblijfsduur van een meisje binnen het project. Van een aantal meisjes, met name de meisjes uit het meidenhuis is namelijk bij intake al bekend dat zij slechts gedurende beperkte tijd (maximaal 3 maanden) kunnen blijven. Daarnaast is er ook sprake van een zeer ongelijke vooropleiding. Dit vereist dus een individuele aanpak en een diversiteit in programmapakketten. Voor een meisje dat slechts enkele weken of maanden zal blijven heeft het geen zin om bijvoorbeeld de uitgebreide MS-DOS instructie te volgen. Deze meisjes leren dan veel waar ze niets mee kunnen. Er wordt door buro Imago wel gewerkt aan de ontwikkeling van een samenhangend lesprogramma. De eigenaresse van buro Imago heeft hiervoor echter maar beperkte tijd beschikbaar.

Knelpunten bij het vormingsaanbod

In tegenstelling tot de waardering voor het scholingsaanbod bestaat er bij de meisjes weinig enthousiasme voor het vormingsprogramma op de woensdagmiddag. Ook bij de andere WIL-projecten wordt gewerkt met het extern vormingscentrum. Dit leidt echter al een aantal jaren geregeld tot onvrede.

Volgens de 2 geïnterviewden van het DTP-project, de projectleider (van WIL-projecten) en de docente (eigenaresse van buro Imago), is er een aantal kritiekpunten:¹²

- Het vormingscentrum werkt teveel volgens een bepaald stramien. Men legt een programma voor een jaar vast en is - ondanks afspraken over inspraak - onvoldoende bereid om af te wijken ("6 weken over seks werkt absoluut niet").
- Het vormingsprogramma sluit te weinig aan bij de wensen van de meisjes.
- De meisjes ervaren het vormingsprogramma niet als iets wat erbij hoort.

Er wordt binnen WIL-projecten gedacht en gepraat over een alternatieve opzet en aanpak van het vormingsprogramma. De mogelijkheid om een programma in eigen beheer uit te voeren wordt overwogen. Er bestaat behoefte aan informatie over bestaande programmapakketten. Voorwaarde is dat het geen programma is met een schoolse opzet. Volledige integratie van scholing en vorming binnen de DTP-lessen wordt niet als gunstig gezien omdat de lessituatie dan te weinig overeenkomsten heeft met een werksituatie. Een apart vormingsprogramma gericht op maatschappelijke vorming wordt wel als essentieel beschouwd.

---

¹² De medewerkster van het vormingscentrum werd niet geïnterviewd.

De praktijkopdrachten

Het werken voor opdrachtgevers bood bij uitstek mogelijkheden voor een meisje om sociale vaardigheden te oefenen vanwege de communicatie met de opdrachtgever. Een gesprek met een opdrachtgever werd bijvoorbeeld door het meisje - dat de opdracht zou gaan uitvoeren - zelf gevoerd. Dit vereiste wel een intensieve voorbereiding en nabespreking door de docente. Het bleek in de praktijk echter ondoenlijk om opleiding en opdrachten goed op elkaar af te stemmen. In de praktijk moesten de opdrachten vaak door de toch al zwaar belaste docente worden uitgevoerd, omdat er geen meisje paste bij een bepaalde opdracht.

3.3.2 Kenmerken van deelnemers

De omvang van de deelnemersgroep wisselt van 6 tot 10 meisjes. In totaal hebben (per 1-4-91) 23 meisjes deelgenomen aan het project. Zoals in het voorgaande reeds naar voren is gekomen, is er sprake van een brede instroom van meisjes.

De doelgroep bestaat uit meisjes van 15 tot 21 jaar met een aantal klassen LBO, MAVO of HAVO, bij wie sprake is van een hulpvraag. Het gaat om meisjes die zich vrijwillig aanmelden en die geen regulier onderwijs meer volgen. Kenmerk van de meisjes is dat ze niet gemotiveerd zijn om lange tijd op school te zitten. Ze willen snel resultaat zien.

De doelstelling (meisjes aan het werk helpen) en de zwaarte van de opleiding (het gaat om een serieuze opleiding gedurende 2,5 dag per week) staat op gespannen voet met de ruime toelatingscriteria. Uitgangspunt van met name de projectcoördinator is: "je bent verantwoordelijk voor de daghulpverlening je kunt dus eigenlijk geen enkel meisje weigeren". Dit betekent een zware belasting voor de DTP-docente.

- Er komen meisjes die kiezen voor DTP maar die eigenlijk niet gemotiveerd zijn.
- Er is een instroom van meisjes van zeer ongelijke vooropleiding, dit vereist een zeer individuele aanpak.
- Er is sprake van een continue instroom, ieder kan op elk moment starten. Ook dit vereist een individuele benadering.
- Er komen steeds meer meisjes uit het meidenhuis. Deze blijven in principe niet langer dan 3 maanden. Deze groep heeft een apart programma.

Het gegeven van de ongelijke vooropleiding wordt door de geïnterviewde docente gerelativeerd omdat gebleken is dat vooropleiding geen goede voorspeller is van succes. Belangrijker is of het klikt tussen een meisje en een computer en dat wordt meestal niet gemeten op school. Het komt echter ook voor dat de lesstof te moeilijk blijkt te zijn voor een meisje. De beslissing dat een meisje beter op kan houden wordt dan soms te lang uitgesteld.

Als oplossing voor de vaak gebrekkige vooropleiding is de mogelijkheid ingevoerd om extra lessen Nederlands en Engels te volgen. Dit is bedoeld voor alle WIL-projecten. Er wordt echter weinig gebruik gemaakt van deze mogelijkheid.

3.3.3 De organisatie¹³

De personele bezetting

Tot voor kort is bij de keuze van een docent voor het scholingsgedeelte vooral gezocht naar een vrouwelijke vakleerkracht, met name vanwege de voorbeeldfunctie voor de meisjes. De eigenaresse van het DTP buro Imago heeft het eerste jaar als docente gefungeerd. Zij heeft niet alleen een DTP achtergrond maar ook ervaring in het onderwijs. Haar twee opvolgsters waren alleen computergeschoold. Beiden hebben het werk met een groep van maximaal 8 meisjes niet kunnen volhouden. De laatste docente is vooral vastgelopen op het feit dat er (nog) geen vast lesprogramma bestaat maar dat het materiaal zo versnipperd is.

Deze ervaring heeft geleid tot de conclusie dat onderwijservaring van essentieel belang is voor deze functie. Er is inmiddels een nieuwe docente geworven met onderwijservaring.

Financiële middelen

De financiële middelen vormen volgens de geïnterviewde eigenaresse van buro Imago een duidelijk knelpunt. Volgens de projectcoördinator is dat veel minder het geval. Beiden zouden graag een aparte ruimte hebben waar meisjes die al wat verder zijn rustig kunnen werken. Volgens de eigenaresse van buro Imago hoort daar echter wel een aparte docente bij.

Een financiële strop is geweest dat er tweemaal computerapparatuur is gestolen. Verder is een constructie van 5 computers op 10 meisjes niet werkbaar gebleken. Elk meisje moet eigenlijk achter een PC kunnen zitten.

Samenwerking en faciliteiten van de organisatie

Er zijn 4 functionarissen bij het project betrokken: de coördinator van alle WIL-projecten, de eigenaresse en (gedurende het tweede cursusjaar) een docente van buro Imago en een docente van het vormingscentrum. De coördinator maakt tevens deel uit van de staf van BJ-Utrecht.

Er is sprake van geregeld onderling overleg (met een frequentie van eens per week). Ook vindt er eens per week overleg plaats tussen de docenten van alle WIL-projecten. Eens per 3 maanden is de directie van BJ-Utrecht bij dit laatste overleg aanwezig.

In het kader van het project worden ook externe contacten onderhouden. Eén keer per jaar vindt een ouderdag plaats. Op ad hoc basis worden verwijzers uitgenodigd om de betrokkenheid bij de jongeren en het project te vergroten. Tevens worden contacten onderhouden met het bedrijfsleven om op die manier interesse te wekken om jongeren in dienst te nemen.

De onderlinge samenwerking en werkbegeleiding (gedurende 1 uur per week) worden door geïnterviewden als positief ervaren. Het inhuren van een commercieel buro binnen een welzijnsinstelling blijkt over het algemeen vruchtbaar te werken hoewel uit de interviews wel blijkt dat er sprake is van een verschil in cultuur. Dit uit zich bijvoorbeeld in zaken als: 'hoe resultaatgericht sta je in het werk' en 'in welke mate ben je bereid om eigen tijd in het project te steken'. Over het overleg met het extern vormingscentrum zijn geïnterviewden minder tevreden. Onderlinge afspraken over de invulling van het programma blijken in de praktijk niet goed te werken.

---

¹³ Zie ook bijlage 1.

De onderlinge uitwisseling tussen alle WIL docenten wordt positief ervaren. Men werkt namelijk met dezelfde doelgroep. Uitwisseling is met name interessant voor een DTP docente met weinig ervaring binnen het welzijnswerk.

3.3.4 Inbedding binnen de instelling

De coördinator WIL-projecten heeft als staffunctionaris binnen BJ-Utrecht wekelijks contact met de directie en overige stafleden van BJ-Utrecht. Het DTP-project vormt een soort parapleedak binnen BJ-Utrecht. Er is dus sprake van een breed draagvlak. De directie is bijzonder geïnteresseerd mede gezien de oorsprong van het project. Het onderwerp is nieuw, actueel en biedt arbeidsperspectieven. Er komt ook regelmatig bezoek van geïnteresseerden van andere BJ-internaten. Verder is er in het begin gescoord met het project, vanwege het succes dat behaald is met een meisje van het BJ-internaat waar men niet goed raad meer mee wist. Zo'n resultaat staat haaks op de verwachting - die bij een aantal BJ medewerkers leefde - dat het project te hoog gegrepen was voor deze doelgroep.

Een belangrijk voordeel van een DTP project binnen de WIL- projecten is het feit dat er ook een maatschappelijk werkster en (sinds kort) een arbeidsconsulent aanwezig zijn. Beiden werken heel direct en outreachend. De arbeidsconsulent gaat zich bezig houden met het vinden van stageplaatsen. De maatschappelijk werkster bezoekt jongeren thuis als ze niet op het project verschijnen en voert individuele gesprekken als er jongeren met problemen zijn. Dit is met name van belang bij jongeren die van buiten BJ-Utrecht komen.

3.3.5 De relatie tussen het project en de algemene projectvoorwaarden

De relatie tot de arbeidsmarkt

Het is de doelstelling van het project om de meisjes zodanig op te leiden dat ze via een stageplaats kans op werk hebben.

Een grote landelijke advertentie van BJ-Utrecht heeft effect gesorteerd. Hieruit zijn connecties met bedrijven (voor werk) tot stand gekomen. Stageplaatsen zijn er echter nog te weinig. Deze zijn ook moeilijk te vinden, omdat de grafische industrie een eigen opleidingscentrum heeft. De nieuw aangestelde arbeidsconsulent zal zich daarom - voor het vinden van stageplaatsen - gaan richten op kantoren.

Het vinden van werk voor een meisje dat daaraan toe was is tot nu toe geen probleem geweest. Het lukt echter niet altijd om een meisje 'geschikt' te maken om in het arbeidsproces mee te draaien.

Er zijn inmiddels 3 (of 4?) meisjes aan het werk gekomen bij een computerbedrijf. Het bedrijf is zeer tevreden over hun functioneren. Huiver om de goodwill te verliezen die men bij dit bedrijf heeft gekweekt, maakt dat de DTP medewerkers nieuwe meisjes alleen aan het werk laten gaan bij dit bedrijf wanneer men vertrouwen heeft dat een meisje zich weet te gedragen.

De relatie tot hulpverlening op basis van sekse-specifieke socialisatieprocessen

De afdeling WIL-projecten heeft het minst van alle onderzochte instellingen hulpverlening in haar doelstelling. Wanneer activiteiten op het gebied van hulpverlening aan de orde zijn, dan gebeurt dit door de hiervoor aangestelde maatschappelijk werkster.

Er is ook sprake van een afstemming van hulpverlening per meisje wanneer het meiden betreft van binnen BJ-Utrecht (het internaat, het kamertrainings-

centrum en het meidenuis). Bij deze meisjes wordt altijd contact opgenomen met de betreffende hulpverleners/groepsleiders als er iets bijzonders aan de hand is.

Binnen BJ-Utrecht is geen sprake van een methodiek gericht op meidenhulpverlening. Beide geïnterviewden zijn wel van mening dat het voor meisjes veel rustiger is om in een aparte meisjesgroep te zitten. Hierdoor zijn ze minder onzeker en wordt er makkelijker gepraat over meer persoonlijke aangelegenheden.

De eigenaresse van buro Imago heeft wel een duidelijke affiniteit met dit meisjesproject: "Ik wilde dit project alleen maar doen omdat het een meisjesproject is. Meisjes hebben het veel moeilijker om iets te bereiken. Het is leuk om te zien dat meisjes door dit project kansen krijgen en verder komen".

Een emancipatorische benadering binnen het project komt ook tot uiting in de aanwezigheid van vrouwelijke docenten bij het scholings- en het vormingsaanbod. Binnen de WIL-projecten wordt het project echter niet gezien als een specifiek meisjesproject maar als een DTP-project er wordt ook niet als zodanig over gediscussieerd.

De (te verwachten) uitstralingseffecten

De coördinator is van plan om ook een jongensproject te gaan starten, voor de tijd dat de apparatuur niet wordt gebruikt. Het ligt uitdrukkelijk niet in de bedoeling om een gemengde groep te starten.

Een uitstralingseffect van het project op de hulpverleningsmethodiek valt volgens de geïnterviewden niet te verwachten binnen BJ-Utrecht.

Het wordt niet als een specifiek meidenproject gezien en het project richt zich sterk op scholing en vorming. De toekomstgerichte benadering was ook al aanwezig voor de start van het project. Het is echter wel het eerste project waar zulke goede toekomstperspectieven aan verbonden zijn. Als zodanig werpt het nieuwe knelpunten op (de ruime toelatingscriteria staan onder druk en de opleiding is in eigen huis gehaald met alle gevolgen van dien).

Wellicht leidt een uitkristallisering van de ervaringen in de toekomst wel tot veranderingen binnen de organisatie van WIL-projecten.

3.3.6 Leerervaringen en toekomstplannen

De geïnterviewden zijn in de afgelopen periode tegen een aantal belangrijke zaken aangelopen die als leerervaringen voor anderen kunnen dienen.

- Heb niet te hoge verwachtingen; je moet rekening houden met het feit dat het ingewikkeld is om gestructureerd op te leiden.
- Als je aan een DTP opleiding begint dan moet je het goed doen, dus niet een paar uurtjes in de week.
- Docenten moeten niet alleen vakgeschoold zijn maar ook pedagogisch geschoold.
- De groepsgrootte kan maximaal 8 meisjes zijn en ieder heeft een eigen computer nodig.
- De korte verblijfsduur van meisjes vormt een knelpunt gezien de doelstelling van het project.
- Praktijkopdrachten zijn niet haalbaar gebleken.
- Vorming in de vorm waarin het nu gegeven wordt werkt niet.
- De mogelijkheden van stages moeten verder uitgediept worden.

Aandachtspunten voor de toekomst zijn:

- Het programma met verschillende trajecten moet uitgeschreven worden.
- Er moeten 2 ruimtes komen.
- Het ontwikkelen van een project voor jongens.
- Eindconclusie: het moet een goed ontwikkeld project worden.

3.4 Het scholings- en vormingsproject voor meisjes binnen de Leo Stichting

3.4.1 Aard en inhoud van het aanbod

Het scholings- en vormingsproject in de Leo Stichting heeft (tezamen met het emancipatieproject) een tweeledige doelstelling. Op instellingsniveau wordt met het project beoogd om het internaat 'vrouwvriendelijker te maken'. De doelstelling op het niveau van de meisjes is gericht op mondigheid, zelfstandigheid, zelfredzaamheid en veranderde maatschappelijke opvattingen over man-vrouwrolverdeling.

Het scholing-en vormingsproject binnen de Leo Stichting bestaat uit twee min of meer gescheiden delen: het schoolgedeelte en het internaatgedeelte. Eind 1989 is men gestart met de invulling van het programma.

Het schoolgedeelte

De cultuur binnen de VSO-school wordt sterk bepaald door de oververtegenwoordiging van jongens (de school voor Voortgezet Speciaal Onderwijs telt ongeveer 145 jongeren waarvan 16 meisjes). Daarom is binnen de lessen creatieve vorming een programma ontwikkeld speciaal voor de meisjes. Dit programma bestond al vóór de start van de scholings-en vormingsprojecten voor meisjes. De beschikbare middelen waren echter beperkt en er was geen eigen lesruimte beschikbaar. De subsidie die beschikbaar kwam, bood de school de gelegenheid om meer middelen (keukenspullen, naaimachines en dergelijke) aan te schaffen en leverde een eigen ruimte op voor de meisjes.

Er is gekozen voor 4 aandachtsvelden:

- voedingsleer, voedingsbereiding en etiquette;
- kleding maken;
- uiterlijke verzorging en presentatie;
- omgaan met seksualiteit.

Het programma is opgezet op basis van twee uitgangspunten: aansluiten bij de interesses van de meisjes en het zelfbewustzijn van meisjes vergroten.

Er is gekozen voor traditionele bezigheden voor vrouwen omdat de meisjes zich hier veilig bij voelen, juist omdat ze in een mannengemeenschap leven.

Meisjes die de VSO-school bezoeken worden voor de keuze gesteld om aan de gymles deel te nemen of aan de lessen creatieve vorming. Als men eenmaal gekozen heeft, dan is deelname gedurende een afgesproken aantal uren en een bepaalde periode, verplicht. Een meisje dat deelneemt aan de lessen creatieve vorming houdt zich gedurende 2 of 3 uur per week in een klein groepje bezig met deze sterk op vorming gerichte activiteiten.

Bij de uitvoering van het programma wordt nadruk gelegd op de individuele interesse, smaken en opvattingen, bijvoorbeeld via het bereiden van buitenlandse gerechten, die aansluiten bij de culturele achtergrond van een meisje en via een eigen keuze van stof en patroon.

Door middel van het werken in kleine groepjes kan veel individuele aandacht besteed worden aan de meisjes. Het stimuleren van de zelfredzaamheid is uitgangspunt bij de groeps- en individuele gesprekken die vanuit deze veilige situatie ontstaan.

De geïnterviewde projectmedewerkers van de VSO-school (de uitvoerend creatief therapeute en de orthopedagoge) hebben weinig knelpunten ervaren ten aanzien van dit programma-onderdeel. Soms zouden zij de groepssamenstelling wel eens willen veranderen om tot een beter functioneren van de groep te komen. Dit is roostertechnisch echter niet mogelijk.

Het belangrijkste waar zij tegenaan gelopen zijn is de traditionele achtergrond van de meisjes. Om de aansluiting bij de belevingswereld van de meisjes niet te verliezen hebben ze het programma moeten aanpassen.

Deelname van de school aan het busproject "Roosje van G." vormt eveneens onderdeel van het schoolgedeelte van project. "Roosje van G." is het voorbeeld-meisje van de Gelderse campagne "meisjes en economische zelfstandigheid"¹⁴. Onder het motto "andere tijden andere meiden" hebben de meisjes van de VSO-school een doe, kijk en praatprogramma in de bus gevolgd over sterk door mannen overheerste beroepssectoren. Daarnaast was er een les voor jongens en meisjes samen en een les voor jongens alleen over zorgzelfstandigheid (zelfstandigheid op het zorgende vlak).

Volgens de 2 geïnterviewde medewerkers van school kwam het programma in eerste instantie volstrekt niet uit de verf omdat er misverstanden bestonden bij de medewerkers van "Roosje van G." over het niveau van de meisjes. Men had dit veel te laag ingeschat. Het project heeft, aldus de geïnterviewden, niet tot veranderde opvattingen bij de meisjes geleid maar vooral aan het licht gebracht hoe diep de traditionele opvattingen bij de meisjes geworteld zijn.

Het internaatsgedeelte

Binnen het internaat leidt de tweeledige doelstelling tot activiteiten voor meisjes en activiteiten voor medewerkers/de buitenwereld.

1. Activiteiten voor de meisjes

Binnen het internaat is men aan het begin van het project gestart met een aantal bijeenkomsten voor meisjes waarin gesproken is over de positie van de meisjes binnen het internaat en hun wensen en ideeën ten aanzien van een nadere invulling van het project.

Uit deze drie bijeenkomsten is een aantal zaken naar voren gekomen die meisjes als gemis ervaren. Vervolgens is in de Stuurgroep (zie 3.4.3) bekeken of de geuite wensen realiseerbaar waren en overeenkomstig de doelstelling. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in huishoudelijke aanpassingen (zoals een douchesproeier met flexibele slang en extra haakjes op de douchedeuren) en het reserveren van een eigen ruimte voor de meisjes.

De bijeenkomsten hebben ook geleid tot een bezoek aan de huishoudbeurs, een eigen blad van meisjes en een play-back avond, georganiseerd door de meisjes en bedoeld voor alle jongeren binnen het internaat. Verder zijn wekelijkse activiteiten opgestart als turnen en aerobics. Deze twee activiteiten moeten gezien worden in het kader van de ontwikkeling van een eigen vrijetijdsbesteding voor meisjes naast de reeds bestaande activiteiten voor jongens¹⁵.

De aerobic-lessen zijn gedurende het gehele schooljaar 1990-1991 uitgevoerd, hoewel er wel sprake was van sterke schommelingen in enthousiasme en

---

¹⁴ Roosje van G. is een samenwerkingsproject van Contactcentrum Onderwijs Arbeid, bureaus voor studie en beroepskeuze en Leerlingwezen in Gelderland.

¹⁵ De vrijetijdsbesteding (voor jongens) wordt voor een belangrijk deel ingevuld door een zelfstandige sport-, culturele en pastorale dienst.

opkomst. De activiteit 'turnen' heeft echter slechts kort gelopen wegens gebrek aan belangstelling.

Na verloop van tijd verliepen de bijeenkomsten met de meisjes steeds moeilijker; de meisjes hadden immers al aangegeven wat ze wilden en werden steeds ongeduldiger wat betreft de concrete resultaten. Het enthousiasme werd minder groot en de uitval groter. Men wilde overgaan tot bijeenkomsten waarin met behulp van video gerichte thema's behandeld worden zoals uiterlijke verzorging, eetgewoonten, seksualiteit en maatschappelijke verschijnselen. De ervaring tot nog toe heeft geleerd dat er dan gewerkt moet worden in kleine groepjes waarin het leeftijdsverschil niet te groot is. Het heeft echter lang geduurd voordat een aparte ruimte voor deze gespreksgroepen beschikbaar kwam, waardoor dit projectgedeelte binnen het internaat - dat begin 1990 van start is gegaan - vertraging heeft opgelopen. In september 1991 zal gestart worden met de gespreksgroepen.

Het belang van de activiteiten voor meisjes heeft tot nog toe vooral gelegen in het feit dat er meer aandacht is gekomen binnen de instelling voor de positie van de meisjes.

De realisering van de activiteiten heeft de positie van de meisjes binnen het internaat zeker versterkt. De jongens reageren wat afgunstig op de activiteiten voor meisjes. De uitvoering is echter niet vlekkeloos verlopen. Er heeft zich een aantal knelpunten voorgedaan volgens de geïnterviewde projectuitvoerster.

- De grote organisatie maakt het moeilijk om nieuwe faciliteiten goed geregeld te krijgen. (Bij wie moet je zijn voor aanschaf, vervanging, reparatie en dergelijke en wie moet dat doen?)
- Meisjes bleken de eigen verantwoordelijkheid voor het beheer van hun eigen ruimte niet aan te kunnen. De ruimte is daarom inmiddels gesloten.
- Er is geen duidelijk ingevuld raamwerk waarbinnen het project vorm kan worden gegeven.

2. De activiteiten voor medewerkers en de buitenwereld

Dit programma-onderdeel bestaat uit verschillende activiteiten.

Voor medewerkers

- De aanpassing van huishoudelijke voorzieningen voor meisjes leverde aanknopingspunten op voor gesprekken met bijvoorbeeld groepsleiding voor aankleding van de ruimtes met name vanuit het oogpunt van gezelligheid.
- Deelname aan STAT-cursussen¹⁶ met een emancipatorisch karakter (de cursussen 'vrouw en gezag' en 'man-vrouw en samenleving'). Deze cursussen hebben het karakter van een open-inschrijving voor instellingen binnen de jeugdhulpverlening en worden mede in het kader van het emancipatieproject uitgevoerd.
- Er is vanuit STAT een aanbod gedaan voor het realiseren van een inservice-training binnen de Leo-stichting. Dit betreft themabijeenkomsten per unit, welke georganiseerd worden voor groepsleiding en staffunctionarissen. De cursus is gericht op het vergroten van kennis en bewustzijn van meisjes- en jongenssocialisatie en de invloed van mannelijk en vrouwelijk personeel. Deze verplichte cursus is tot nog toe niet gerealiseerd. Het blijkt in de praktijk heel moeilijk om tijd vrij te maken voor dit soort zaken, aangezien er geen urgentie aanwezig is.
- Interne publikaties over activiteiten.

---

¹⁶ Voor interviewgegevens over de STAT-activiteiten verwijzen we naar hoofdstuk 2.

Voor de buitenwacht

- Er is een nieuwe brochure ontwikkeld waarin specifieke aandacht wordt geschonken aan het meisjesproject. Met deze brochure wordt beoogd dat de aanmeldingen van meisjes zullen toenemen.

Binnen de Leo-stichting heeft men zich vooraf de vraag gesteld hoe nagegaan zou kunnen worden in hoeverre aan het einde van de projectduur de instelling inderdaad vrouwvriendelijker is geworden. Daarom is aan het begin van het project een enquête afgenomen onder alle medewerkers. De verwerking van deze gegevens wordt bemoeilijkt door tijdgebrek en het ontbreken van de mogelijkheid tot automatische verwerking.

Aan het einde van het project zal de enquête worden herhaald.

3.4.2 Kenmerken van de deelnemers

De activiteiten binnen de school zijn bedoeld voor alle meisjes die de school bezoeken. In de periode januari 1990-mei 1991 hebben in totaal circa 25 meisjes deelgenomen. Momenteel volgen 16 meisjes het programma, waarvan 3 meisjes niet op het internaat zitten (zij nemen dus niet deel aan het internaat-gedeelte van het project).

Het internaat wordt bewoond door circa 150 jongeren waarvan 15 meisjes. Deelname van de activiteiten binnen het internaat gebeurt op vrijwillige basis. In totaal hebben vanaf januari 1990-mei 1991 circa 20 meisjes op een of andere wijze deelgenomen aan het project.

Kenmerk van de meisjes is dat er veelal sprake is van een meervoudige problematiek (in leefsituatie, opleiding en vrijetijdsbesteding). De meisjes zijn veelal afkomstig uit ouderlijk huis, adoptief gezin, jeugdpsychiatrie, tehuis of rijksinrichting.

Gedurende het project is duidelijk geworden dat de meisjes veel sterker vastzitten in het traditionele man-vrouw-patroon dan tevoren verwacht werd. Omdat meisjes kunnen kiezen of ze wel of niet aan het programma op school en internaat willen deelnemen, is er sprake van een redelijke tot goede motivatie bij de meisjes. Omdat de meisjes zich bij de internaatactiviteiten niet voor een bepaalde periode verplichten tot deelname (hetgeen binnen de school wel het geval is) is er binnen het internaat sprake van een wisselende samenstelling c.q. opkomst voor meisjes.

De doelgroep van de activiteiten die betrekking hebben op de medewerkers, bestaat uit alle medewerkers van het internaat. Er worden echter geen activiteiten georganiseerd voor het huishoudelijk personeel. De schooldocenten vormen geen doelgroep binnen het project. Een eventuele collectieve deelname onder schooltijd zou, gezien de planning van lessen, ook niet te realiseren zijn. Deelname van docenten zou, volgens de geïnterviewde betrokkenen, veel extra energie vragen van de projectverantwoordelijken, aangezien de animo voor dergelijke activiteiten binnen het docententeam niet zo groot is (n.b.: er werken 3 vrouwelijke docenten tegenover 42 mannelijke docenten).

Voor de STAT cursussen met een open inschrijving worden gericht medewerkers benaderd voor deelname. De inservice-training voor groepsleiding en staf-functionarissen is verplicht. Een aantal medewerkers is hier gemotiveerd voor.

Er zijn ook medewerkers die gereserveerd staan ten opzichte van deze activiteit.

3.4.3 De organisatie van het project¹⁷

Het schoolgedeelte

Binnen de school is een projectteam gevormd bestaande uit de creatief therapeute (programma uitvoerster) en de orthopedagoge.

De creatief therapeute is voor 20 uur per week aangesteld voor de uitvoering van de schoolactiviteiten. Er vindt wekelijks overleg plaats tussen creatief therapeute en orthopedagoge. Volgens deze 2 geïnterviewden wordt er binnen de school positief aangekeken tegen het project. Het project heeft een eigen plek gekregen en men weet - via uitwisseling in de lerarenvergaderingen - waar we mee bezig zijn, aldus de geïnterviewden.

Het internaatsgedeelte

Ook binnen het internaat is een projectteam c.q. stuurgroep gevormd. Deze stuurgroep bestaat uit: het hoofd pedagogische diensten, een psychologe, een maatschappelijk werkster, de coördinator sport, culturele en pastorale dienst en een 4-tal groepsleidsters (waardoor elke unit vertegenwoordigd is).

In principe wordt maandelijks overlegd, indien nodig vindt ad hoc overleg plaats.

Het hoofd pedagogische diensten fungeert als coördinator van het project. De psychologe is belast met de uitvoering van het programma. Bij de aanvang van het project had de psychologe 2 uur per week beschikbaar voor het project. Sinds april 1991 is dat 4 uur geworden. In de praktijk blijkt het echter heel moeilijk om deze 4 uur vrij te houden, aangezien de dagelijkse gang van zaken hier weinig ruimte voor biedt.

Dit betekent dat de uitvoering van projectzaken (zoals uitwerken enquêtegegevens, ontwikkeling nieuwe folder, gespreksbijeenkomsten met meisjes voortkomend uit het project) eigenlijk voortdurend onder druk staat.

Er vindt geen structureel overleg plaats tussen school en internaat. De orthopedagoge (van school) en de psychologe (van het internaat) hebben onderling overleg op ad hoc basis waarbij vooral de signalering van problemen c.q. de hulpverlening aan meisjes aan de orde is.

Omdat de meisjes in verschillende groepen wonen, krijgen veel groepsleiders en stafleden (in)direct te maken met projectactiviteiten. De groepsleiding wordt over het project geïnformeerd via deelname van een groepsleidster van elke unit aan de stuurgroep. Projectplannen worden ook in de beleidstaf besproken.

Het draagvlak binnen het internaat

De directie staat positief ten opzichte van het project en geeft veel ruimte voor de invulling. De beide geïnterviewden (hoofd pedagogische diensten en psychologe) ervaren het als een knelpunt dat de directie niet vertegenwoordigd is in de stuurgroep. Hierdoor hebben signaleringen van knelpunten en wensen binnen de stuurgroep veel minder effect. Ook is er geen duidelijke trekker van het project en is het te vrijblijvend gebleven voor de medewerkers. Volgens de projectcoördinator leeft het project nog onvoldoende binnen het internaat. Een ander knelpunt is het feit dat de stuurgroep voornamelijk uit vrouwen bestaat,

---

¹⁷ Zie ook bijlage 1.

hetgeen polariserend werkt. Men ergert zich aan opmerkingen ten nadele van het project, aldus de projectcoördinator.

Bij de medewerkers van het internaat zijn verschillende geluiden waar te nemen. De algemene indruk (van de geïnterviewden) is dat het project wel geaccepteerd wordt maar dat het een breder draagvlak moet krijgen. Dit zou niet alleen moeten gebeuren door vertegenwoordiging van de directie in de stuurgroep maar ook door de unithoofden te betrekken bij het project. Zij vormen de schakel tussen organisatie en meisjes.

3.4.4 De realisering van de projectvoorwaarden

Het perspectief op arbeid of vervolgopleiding

Dit vormt geen aandachtspunt binnen het project. Men is van mening dat er binnen de Leo Stichting reeds voldoende aandacht voor bestaat. Gedurende de gehele opleiding staat de verdere opleiding/het beroepsperspectief centraal aldus de geïnterviewden. De keuze van het vakkenpakket wordt goed met de meisjes doorgesproken. Er is een schooldecaan die zich bezighoudt met voorlichting over werkmogelijkheden en vervolgopleidingen. Volgens de geïnterviewden bestaat er tussen jongens en meisjes geen verschil in schoolprestaties noch in de keuze van het vakkenpakket.

De aandacht voor sekse-specifieke socialisatieprocessen

Er is (nog) geen sprake van een ontwikkeling van een methodiek gericht op specifieke meidenhulpverlening (dan wel jongenshulpverlening). Het begeleiden van de teams bij de bestaande hulpverlening aan jongeren kost al moeite genoeg volgens de projectcoördinator.

Beide geïnterviewden signaleren wel een behoefte aan deskundigheidsbevordering op het gebied van hulpverlening aan meisjes. Er bestaat gezien de historie van het internaat slechts weinig ervaring met het werken met meisjes. De moeilijkheidsgraad van deze doelgroep is eigenlijk tegengevallen. De meisjesproblematiek wordt door de projectcoördinator als minder grijpbaar ervaren dan de jongensproblematiek.

De uitstraling van het project op de organisatie

Een verandering van cultuur van de instelling is binnen de Leo-stichting een expliciete doelstelling. In het voorgaande is aangegeven dat de mannencultuur niet makkelijk te doorbreken is. Hier zijn 3 centrale redenen voor aan te geven:

- Het project wordt onvoldoende gedragen door de organisatie.
- Er is onvoldoende tijd en mankracht beschikbaar. Door dagelijkse beslommeringen die vaak een urgent karakter dragen raken projectzaken die eigenlijk nimmer een urgent karakter hebben, ondergesneeuwd.
- Men is zeker in de beginperiode erg zoekende geweest naar een inhoudelijke en methodische invulling van het project. Er is geen sprake van een duidelijke inhoudelijke visie ten aanzien van de invulling van het project binnen het internaat. Het is vooral een kwestie geweest van 'al doende leren'.

3.4.5 Leerervaringen en toekomstplannen

Het schoolgedeelte

Men is tevreden over het verloop van het programma. De belangrijkste leerervaring is geweest de doelen niet te hoog te stellen, teneinde de aansluiting bij de belevingswereld van de meisjes niet te verliezen. Men wil op dezelfde voet doorgaan. De docente zou graag ook een programma voor jongens opzetten. Hiervoor ontbreken echter de middelen. Men verwacht veel van de nieuwe brochure wat betreft de toename van het aantal meisjes binnen de school.

Het internaatsgedeelte

Er is op diverse punten leerervaring opgedaan zoals:

- de samenstelling van de stuurgroep (vertegenwoordiging van directie, een meer gelijke man-vrouwverdeling);
- de noodzaak om de unithoofden meer te betrekken bij het project;
- het doorbreken van de mannencultuur is veel moeilijker dan gedacht;
- meisjes kunnen minder eigen verantwoordelijkheid dragen dan gedacht;
- er moeten afspraken gemaakt kunnen worden over veranderingen op huishoudelijk gebied.

Aandachtspunten voor de toekomst van het projectgedeelte binnen het internaat zijn:

- De bijeenkomsten voor meisjes moeten een continue karakter krijgen via inhoudelijke gespreksthema's waarbij in kleine gespreksgroepen gewerkt wordt.
- De inservice-training moet gerealiseerd worden.
- De enquête moeten volgend jaar worden afgenomen, in het kader van de nameting.

Volgens de projectcoördinator is het internaat er nog lang niet aan toe om het project volgend jaar af te sluiten. De aanloopfase van het project heeft te lang geduurd en het thema leeft nog niet genoeg.

3.5 Het scholings- en vormingsproject binnen de Brink

3.5.1 Aard en inhoud van het aanbod

Net als binnen de Leo Stichting is ook binnen de Brink sprake van twee min of meer gescheiden projectonderdelen: een schoolgedeelte en een internaatsgedeelte. Beide onderdelen zijn in september 1990 van start gegaan.

Het schoolgedeelte

Binnen de VSO-school die op het terrein van de Brink aanwezig is wordt een scholingsaanbod en een vormingsaanbod gerealiseerd. Het scholingsaanbod heeft als doelstelling de leerlingen een betere kans te geven op werk. Het aanbod bestaat uit het opleidingspakket kantoorassistente van het IVIO (Instelling voor Vorming, Informatie en Onderwijs). De reden waarom voor deze opleiding werd gekozen is beschreven in paragraaf 2.5.

Er wordt individueel gewerkt aan de verschillende vakken en leerlingen kunnen tweemaal per jaar examen doen. Er is plaats voor maximaal 8 leerlingen in de klas, waarbij leerlingen van het internaat voorrang hebben. Bij de intake op de VSO-school wordt door middel van het toelatingsonderzoek en de beroepentest bekeken of een leerlinge in aanmerking komt voor deze opleiding. Daarbij

wordt onder andere gekeken naar het niveau van de leerlinge, de motivatie en de belangstelling.

Het programma neemt een enigszins bijzondere plaats in binnen de school omdat het afwijkt van de bestaande (verzorgende) opleidingen en omdat er gericht gewerkt wordt via intensievere begeleiding van leerlingen en docenten. Deze gunstige condities dragen er toe bij dat de motivatie van de meisjes over het algemeen redelijk tot goed is.

De beperkte tijd die meisjes op het internaat verblijven (gemiddeld 9 tot 12 maanden) vormt een knelpunt bij de uitvoering van het programma. Als meisjes weer naar huis kunnen of naar een ander tehuis gaan bestaat de mogelijkheid om alsnog examens te doen - door het programma schriftelijk te vervolgen - maar deze wordt in het algemeen niet benut. Dit stelt te hoge eisen aan de motivatie van de meisjes. Een meisje zou dit dan geheel op eigen krachten moeten doen. Er zijn weinig mogelijkheden om het programma elders te volgen.

Door de relatief korte verblijfsduur van de meisjes vinden bovendien steeds wisselingen in de groep plaats. Dit bemoeilijkt het opbouwen van ervaring met het project. De individuele opzet - die tegemoet komt aan de continue instroom van meisjes, maar ook voortkomt uit het feit dat het om een kleine school gaat - heeft ook een nadelige kant. Een individuele leerroute stelt hogere eisen aan de motivatie omdat men niet door een groep gestimuleerd kan worden.

Het **vormingsaanbod** op de VSO-school is gericht op voorbereiding ten opzichte van werken. Er wordt gebruik gemaakt van 4 werkboeken die speciaal voor het z.m.o.k.-onderwijs ontworpen zijn door het I.S.B. (...) te Helmond, te weten:

- 1 "Een beeld van jezelf";
- 2 "Zicht op beroepen en werk";
- 3 "Werk past bij mij";
- 4 "Op weg naar werk".

Het is een zeer gestructureerd programma, waarbij met behulp van een handleiding stap voor stap gewerkt wordt via invulopdrachten die individueel worden gemaakt en vervolgens klassikaal worden besproken. Het programma wordt uitgevoerd in gemengde groepen (van meisjes en jongens) gedurende 1 uur per week. Het programma is verplicht en wordt in totaal door ongeveer 50 leerlingen gevolgd.

Door de continue instroom van meisjes wordt er steeds vaker alleen individueel gewerkt. De motivatie is wisselend, volgens de geïnterviewde opleidingscoördinator, en hangt nauw samen met het feit of men al dan niet bereid is om over zichzelf te praten. De leerlingen die de opleiding kantoorassistente volgen, onderscheiden zich qua motivatie niet van de rest. Ook de ervaringen van de docenten variëren nogal. Sommige onderdelen lopen bij een bepaalde docent wel goed, maar bij een andere niet. Iedere docent ontwikkelt daarom in de praktijk zijn eigen programma. Er bestaan geen plannen voor een gezamenlijke evaluatie van het programma binnen het docententeam. De werkdruk van het docententeam maakt het moeilijk om extra tijd te besteden aan dit projectonderdeel. Over het algemeen is men echter tevreden over het programmapakket.

Het internaatsgedeelte

Het internaat van de Brink biedt plaats aan 22 meisjes. Het projectgedeelte binnen het internaat bestaat zowel uit activiteiten voor meisjes, als uit activiteiten voor de groepsleiding. Beide soorten activiteiten hebben een vormend karakter.

Activiteiten voor meisjes

Met het vormingsaanbod binnen het internaat wordt beoogd meisjes voor te bereiden op economische zelfstandigheid en maatschappelijke weerbaarheid. Men hoopt dit te bereiken door het versterken van het zelfvertrouwen, het vergroten van sociale vaardigheden en het ontwikkelen van een reëel beeld van de eigen mogelijkheden in de maatschappij.

In het najaar van 1990 is gestart met het instellen van een werkgroep en het uitvoeren van een kleine enquête onder de meisjes. De werkgroep is 4 keer bijeen geweest. De werkgroep bestaat uit de projectcoördinator, de orthopedagoge en een vertegenwoordiging van de meisjes uit iedere leefgroep. Deze werkgroep is mede bepalend voor de invulling van het project.

Bij de opzet van deze werkgroep is methodisch te werk gegaan:

- Voor de vertegenwoordiging van de leefgroepen zijn meisjes benaderd die een bepalende invloed hebben binnen hun leefgroep.
- Door de meisjes erbij te betrekken werd het draagvlak van het project verbreed.
- De werkgroepvergaderingen hebben het karakter van gestructureerde leerervaring voor de meisjes met een taakverdeling en afspraken¹⁸.
- De meiden die in de werkgroep zaten ervoeren zelf hoe moeilijk het is om andere meisjes vervolgens te enthousiasmeren.

Het uitgangspunt bij de ontwikkeling van activiteiten is geweest dat activiteiten moeten aansluiten bij de interesses van de meisjes. De activiteiten worden namelijk gehouden in de vrije tijd van de meisjes.

Vanuit de werkgroep is tot nog toe een viertal activiteiten ontwikkeld en uitgevoerd.

- Het uitbrengen van een informatiekraantje met als doel het informeren van de meisjes over zaken rondom economische zelfstandigheid en het project. De meisjes leveren aan dit kraantje een eigen bijdrage.
- Een activiteit t-shirt verven met als doel meisjes te motiveren voor het project door het aanbieden van een leuke activiteit die concreet en direct resultaat oplevert. Deze avond, waar alle meisjes zich voor hadden opgegeven, werd begeleid door twee vrouwen van de opleiding textiele werkvormen.
- Een cursus zelfverdediging met als doel het vergroten van mentale en fysieke weerbaarheid, hetgeen leidt tot meer zelfvertrouwen bij de meisjes.
- Een cursus arbeidsoriëntatie en sollicitatietraining met als doel het vergroten van de kansen op de arbeidsmarkt.

De cursus zelfverdediging heeft een belangrijk leerpunt opgeleverd. Er was met de externe begeleidster overeengekomen dat er geen begeleiding vanuit de instelling bij de cursus aanwezig zou zijn. De begeleidster heeft een sterke link gelegd tussen haar persoonlijke ervaringen en de ervaringen van de meisjes. Dit veroorzaakte veel angst bij de meisjes. Na een overigens positieve afronding, volgens de geïnterviewden, is de cursus voortijdig gestopt. Leerervaring is geweest dat een combinatie van interne en externe begeleiding van groot belang is. Een interne begeleider weet beter wat er speelt in de groep en hoe daarmee om te gaan.

De cursus arbeidsoriëntatie is gestart met 11 meisjes, waarvan er 3 al snel zijn afgehaakt. Het enthousiasme van de meisjes bij zo'n taai onderwerp dat ook nog gegeven werd in de vrije tijd, was verrassend groot, aldus de geïnterviewde

---

¹⁸ De laatste tijd zijn de vergaderingen gehouden in de vorm van een werklunch.

programma-uitvoerders (de projectcoördinator en de orthopedagoge). Dit betekende dat er een positief uitstralings-effect was naar de leefgroepen. Onderdelen van de cursus waren bijvoorbeeld:

- wat komt er bij kijken als je een beroep wilt uitoefenen (via videofilms, interviews, bezoek arbeidsbureau, beroepengids);
- in het kader 'hoe presenteert je jezelf': behandeling schoonheidsspecialiste en kapper;
- sollicitatiebrieven en gesprekken oefenen;
- hoe ga je om met afwijzingen.

De cursus werd feestelijk afgesloten met de uitreiking van een soort getuigschrift. De meisjes hebben na de cursus geen ander toekomstperspectief gekregen, maar geven aan wel beter toegerust te zijn voor de toekomst volgens de geïnterviewden.

De programma-uitvoerders hebben de inhoud van het programma zelf ontwikkeld. Het programma bestaat uit 8 bijeenkomsten van anderhalf uur. Het ligt in de bedoeling om op basis van de opgedane ervaringen een bijgesteld programma te maken dat ook door anderen gebruikt kan worden.

De uitvoering van het programma heeft 2 knelpunten opgeleverd:

- De aanpak van de cursus moet wat speelser worden. Men denkt daarbij aan werkvormen als bijvoorbeeld het Triviantspel.
- Het is moeilijk om een goede middenweg te vinden tussen bemoedigen en kritiek aandragen. De meisjes voelen zich heel snel aangevallen, maar er moeten kritische punten geformuleerd kunnen worden, anders is de situatie niet reëel meer.

De activiteiten voor de medewerkers

Het programma voor de groepsleiding heeft een drieledig doel:

- vergroten van inzicht in eigen sekse-stereotiepe gedrag/rol doorbrekende attitude;
- bewust worden/blijven van de invloed van eigen zelfbeeld/zelfstandigheid op de meisjes (identificatiefiguur);
- vaardigheden/handvatten aanreiken om meisjes te ondersteunen op weg naar hun zelfstandigheid.

Het programma voor de groepsleiding is nog in ontwikkeling en heeft nu een duidelijke prioriteit. Het bestaat uit 4 bijeenkomsten per team (er zijn 3 teams) van elk 1 uur. Hiervoor wordt een uur van het wekelijkse teamoverleg gebruikt. Er zijn inmiddels 2 bijeenkomsten per team gehouden, met als thema's:

- zicht krijgen op de eigen geëmancipeerde houding (onder meer via het invullen van vragenlijsten);
- een sterkte/zwakte-analyse: het benoemen van bevorderende en belemmerende factoren in jezelf, de organisatie en de omgeving.

De ervaringen met de groepsleiding zijn positief. Men laat zich motiveren en de openheid is groot. Volgens de geïnterviewde projectcoördinator is het heel belangrijk dat de groepsleiding als identificatiefiguur voor de meisjes in economische zelfstandigheid gelooft: Als de groepsleiding er al niet in gelooft, hoe kun je dan verwachten dat de meisjes er zelf in geloven?. Een 'eyeopener' voor de projectcoördinator (die van buiten de instelling afkomstig is, zie 3.5.3) was de interne gerichtheid van de groepsleiding. Alle energie en aandacht gaat uit naar de leefgroep. De groepsleiding weet nauwelijks wat er op school met een meisje aan de orde is. Dit betekent dat er van de kant van de groepsleiding onvoldoende belangstelling is voor belangrijke periodes/momenten als voorbereiding voor een examen of uitslag van een examen. Concrete stappen worden ondernomen om deze situatie te veranderen.

3.5.2 Kenmerken van de deelnemers

De meisjes hebben gezien hun achtergrond vaak een achterstand op een of meer van de volgende terreinen: emotioneel, relationeel, sociaal en cognitief. Vooral het schoolgedeelte wordt gehandicapt door de beperkte verblijfsduur van de meisjes. Het volgen van een opleiding is - anders dan bij een 'vakinternaat' - geen doorslaggevende reden om op de Brink te blijven.

De opleiding voor kantoorassistente is gestart (september 1990) met 6 deelnemers, hiervan zijn 3 leerlingen uitgeschreven, 1 leerling is later toegevoegd.

De motivatie van de meisjes voor de vormingsactiviteiten is vrij hoog:

- t-shirt verven: 16 deelnemers.
- zelfverdediging: gestart met 16 deelnemers, geëindigd met 7.
- cursus arbeidsoriëntatie: gestart met 11 deelnemers, geëindigd met 8.

Wanneer men afhaakt heeft dat deels te maken met een gebrek aan motivatie, deels worden meisjes ook te veel in beslag genomen door hun persoonlijke problematiek.

3.5.3 De organisatie¹⁹

Er is een vrouwelijke coördinator van buiten de instelling aangesteld voor 4 uur per week. De start van het project is vertraagd, omdat de oorspronkelijk aangestelde projectcoördinator weer afhaakte.

Vanuit de school zijn 6 functionarissen betrokken bij de uitvoering van het project. De projectcoördinator heeft maandelijks overleg met twee van hen: de verantwoordelijken voor het scholingsgedeelte en voor het internaatgedeelte. Het project staat regelmatig op de agenda van de schoolteamvergadering. Het totale aanbod is geïntegreerd binnen de VSO-school. Er is een vrouwelijke computer-docente aangesteld voor de opleiding 'kantoorassistente'.

Binnen het internaat wordt de projectuitvoering verzorgd door de projectcoördinator en de orthopedagoge.

De uitwisseling tussen school en internaat loopt via de coördinator. De werktijden van medewerkers van beide afdelingen bemoeilijken het realiseren van onderling overleg. Het project heeft binnen de school voldoende draagvlak omdat het gaat om een leuk programma waarmee je leerlingen wat te bieden hebt. Voordeel van het project voor de school is dat je je als school onderscheidt van andere opleidingen die vaak alleen traditionele opleidingspakketten hebben. De schooldirectie is dan ook positief en één van de stimulerende krachten.

Toch worden vanuit de school gezien de werkbelasting duidelijke grenzen aangegeven wat betreft de bereidheid en de mogelijkheden om tijd te investeren in het project (bijvoorbeeld in de vorm van onderling overleg).

Een projectcoördinator van buiten

De projectcoördinator heeft slechts 4 uur beschikbaar voor het project. Dit betekent onvoldoende continuïteit, veel overuren en het stellen van prioriteiten. Het aanstellen van een projectcoördinator van buiten heeft bijzonder goed gewerkt. De uitvoering van activiteiten wordt steeds verzorgd door de combinatie van een interne en een externe begeleidster. Een **interne** begeleider weet wat er speelt in de groep en heeft gezag in de groep. Een **externe** begeleider kan er daartegen voor zorgen dat het doel van de bijeenkomst gerealiseerd wordt en

---

¹⁹ Zie ook bijlage 1.

niet verdwijnt onder de problemen van alledag die er altijd zijn. Bovendien komt een buitenstaander met een frisse blik die niet beladen is (bijvoorbeeld wat betreft de relatie internaat-school).

Er dienen twee kanttekeningen gemaakt te worden bij het aantrekken van een projectcoördinator van buiten. Gezien het beperkt aantal beschikbare uren voor een projectcoördinator, is het van groot belang geweest dat de Brink een kleine instelling is. Het zou anders voor een projectcoördinator veel te veel tijd vragen om mensen te leren kennen en een eigen plek te vinden (aldus de coördinator). Een tweede kanttekening is het feit dat een externe projectcoördinator in staat moet zijn om als nieuwkomer een project min of meer vanuit 'het niets' van de grond te krijgen. De projectcoördinator van de Brink werd geconfronteerd met een moeilijke startsituatie omdat:

- het zeer onduidelijk was wat er moest gebeuren;
- de groepsleiding vaak weinig vertrouwen had in de mogelijkheden van meisjes en in de eigen mogelijkheden om daar wat aan te veranderen;
- de doelgroep nieuw was voor de projectcoördinator.

3.5.4 De inbedding van het project binnen de organisatie

Er bestaat een duidelijke link tussen project en directie. De uitvoerend orthopedagoge heeft via het stafoverleg eens per twee weken overleg met de directie. Bovendien heeft de projectcoördinator eens per 2 of 3 maanden een overleg met de directeur.

Onder de medewerkers is sprake van veel enthousiasme voor het project. Volgens de geïnterviewden zijn er 3 redenen voor aan te geven:

- de combinatie van uitvoerende programma-makers binnen het internaat (er is sprake van een sterk koppel dat elkaar enthousiast maakt).
- de positieve invloed van de cursus arbeidsoriëntatie.
- de teambesprekingen voor de groepsleiding.

3.5.5 De relatie tussen het project en de projectvoorwaarden

Het perspectief op arbeid en vervolgopleiding

Het vinden van werk is geen specifiek aandachtspunt binnen de VSO-school. Dit heeft te maken met 2 factoren.

- Het arbeidsaanbod in de omgeving is klein.
- Het ligt niet voor de hand dat meisjes van de Brink zich in de omgeving settelen.

Wat betreft het vinden van stageplaatsen doet zich het probleem voor dat bedrijven in het algemeen niet happig zijn op mensen die één dag stage lopen. Bovendien is er in een kleine plaats als Stevensbeek snel sprake van stigmatisering, waardoor bedrijven huiverig staan ten opzichte van het aanbieden van stageplaatsen aan meisjes van de Brink. De projectcoördinator is van mening dat er meer creatief gedacht en gehandeld moet worden ten aanzien van de mogelijkheden van meisjes om werkervaring op te doen. Er is inmiddels een initiatief geweest waarbij projectmedewerkers door een plaatselijke krant zijn geïnterviewd. Dit heeft 1 stageplaats opgeleverd. De projectcoördinator is van plan om deze lijn verder op te pakken in overleg met de directeur.

De aandacht voor sekse-specifieke socialisatieprocessen

Het vormingsprogramma op school is niet specifiek gericht op achterstandssituaties van meisjes. Onderwerpen als man-vrouw-rolverdeling en carrièreplanning bij meisjes komen wel aan de orde, maar vormen geen centrale thema's. Met name binnen de activiteiten voor de groepsleiding wordt aandacht geschonken aan sekse-specifieke socialisatieprocessen. Dit gebeurt binnen de doelstelling 'vergroten van inzicht in eigen sekse-stereotiepe gedrag'. Vooronderstelling bij deze benadering is dat de groepsleiding een voorbeeldfunctie voor de meisjes vervult.

Het project heeft echter vooral concrete invulling gegeven aan een hulpverlening die niet alleen intra-psychisch gericht, maar ook toekomstgericht is.

De uitstraling van het project op de organisatie

Binnen het internaat is geen sprake van een nieuwe methodiek in de hulpverlening aan meisjes, maar wel van een toevoeging aan de bestaande methodiek. School en internaat gaan meer naar elkaar toegroeien wat betreft structureel overleg en attitude van de internaatsmedewerkers. Ook naar de ouders toe komt het toekomstperspectief meer aan de orde. Een knelpunt waar men met name op school tegen aan loopt, is gelegen in het feit dat ouders vaak weinig belangstelling hebben voor de schoolopleiding van hun dochter.

3.5.6 Leerervaringen en toekomstplannen

Samenvattend worden de belangrijkste knelpunten/leerervaringen weergegeven:

School

Knelpunten

- Het sterke verloop waardoor veel meisjes niet de kans krijgen het programma af te maken.
- De individuele opzet stelt hoge eisen aan de motivatie.

Sterke punten

- Ieder kan in eigen tempo werken dankzij de individuele opzet.
- Er kan per onderdeel examen worden gedaan.

Internaat

Knelpunten

- De groepsleiding laat zich soms meer leiden door onmogelijkheden dan door mogelijkheden van de meisjes, terwijl het zo belangrijk is dat de groepsleiding als identificatiefiguur voor de meisjes in economische zelfstandigheid gelooft.
- Gebrek aan tijd bij uitvoerders en groepsleiding.

Sterke punten

- De deelname van de meiden overtreft de verwachtingen.
- Het elkaar stimuleren om tijd vrij te maken voor het project.
- Het stellen van duidelijke normen ten aanzien van de wijze van omgaan met elkaar in de cursus arbeidsoriëntatie. Dit creëert duidelijkheid en veiligheid.
- De aanstelling van een coördinator van buiten.

Als **toekomstplannen** voor de resterende projectduur worden genoemd:

- Het programma voor de cursus arbeidsoriëntatie bijstellen
- Ontwikkeling van een programmapakket (de cursus arbeidsoriëntatie) dat ook door andere instellingen gebruikt kan worden.

- De voorlichting aan ouders verder ontwikkelen.
- De mogelijkheden van stage via de school verder exploreren.

3.6 Samenvatting en vergelijking

In deze samenvatting worden de projecten puntsgewijs samengevat en 2 aan 2 vergeleken. Gezien de veelheid aan gegevens beogen we hierbij niet volledig te zijn.

Kenmerken daghulpprogramma's

	PPI	WIL-projecten
Doelgroep	Islamitische meisjes die afgehaakt zijn in regulier onderwijs.	Meisjes met hulpverlenings-contacten.
Doelstelling	Oriëntatie op werken of opleidingsmogelijkheden in de detailhandel.	Meisjes zodanig opleiden dat ze via een stageplek kans op werk hebben.
Startdatum	Mei 1990	Oktober 1989
Aanbod	12 lessen theorie en 12 bijbehorende lessen praktische oefening.	Gedurende 2 1/2 dag per week DTP-scholing met gemiddelde duur van 5 maanden. Apart vormingsaanbod van 2 1/2 uur per week.
Personele invulling	Programma wordt uitgevoerd door PPI medewerkers die pedagogisch geschoold zijn.	Scholingsaanbod wordt uitgevoerd door particulier DTP-bureau. Docente blijkt vakgeschoold en didactisch geschoold te moeten zijn. Vormingsaanbod wordt uitgevoerd door extern Vormingscentrum.
Draagvlak organisatie	Project wordt ondersteund door instelling.	Project wordt ondersteund door instelling.
Uitstralings-effect naar instelling	Project ondersteunt ontwikkeling binnen PPI om meer resultaatgericht te werken.	Project confronteert instelling met eisen die een resultaatgericht project stelt. Project laat zien wat mogelijk is met deze doelgroep.

	PPI	WIL-projecten
Zwakke punten	Uitvoering programma en de communicatie met programma-uitvoerders behoeft meer aandacht.	Vormingsaanbod loopt niet goed. Uitvoering project wordt bemoeilijkt door brede en niet selectieve instroom van meisjes. Stage-mogelijkheden weinig ontwikkeld.
Sterke punten	PPI heeft groot bereik bij deze doelgroep en goed ontwikkelde methodiek. Programma sluit aan bij interesses van meisjes. Goede mogelijkheden op de arbeidsmarkt.	Project is sterk op werk gericht. Het project heeft de meest gewaagde invulling gekregen van alle projecten. Goede relaties met bedrijfsleven. Redelijk goede mogelijkheden op de arbeidsmarkt.

Kenmerken residentiële voorzieningen

	Leo Stichting	De Brink
Omvang van de instelling	Groot internaat (150 jongeren, waarvan 15 meisjes) met uitgebreide schoolopleiding.	Klein meisjesinternaat met 22 meisjes en VSO-school.
Doelstelling	- Instroom meisjes bevorderen door vrouw/meisjes vriendelijker maken van instelling (emancipatieproject). - Aandacht voor gewijzigde maatschappelijke opvattingen via activiteiten voor meisjes (scholings- en vormingsproject).	Vergroten van economische zelfstandigheid van meisjes (per onderdeel zijn subdoelstellingen geformuleerd).
Startdatum	Eind 1989/begin 1990	September 1990
Aanbod tot nog toe	Schoolprogramma Lessen creatieve vorming in kleine groepjes gedurende 2 à 3 uur per week.	Schoolprogramma Opleiding kantoorassistente. Vormingsprogramma. 'Voorbereiding op werk' voor alle klassen.

	Leo Stichting	De Brink
Aanbod tot nog toe (vervolg)	<p>Internaatprogramma</p> <ul style="list-style-type: none"> - Gespreksbijeenkomsten met meisjes waar huishoudelijke aanpassingen uit zijn voortgevloeid en een aantal activiteiten: . bezoek huishoudbeurs; . turnen, aerobics; . een eigen blad; . een play-back avond; . eigen ruimte voor meisjes. - Deelname open inschrijving medewerkers (STAT). - Nieuwe brochure. - Personeelsenquête voormeting. 	<p>Internaatprogramma</p> <ul style="list-style-type: none"> - Werkgroep ontwikkeling programma. - Informatiekrant. - Cursus zelfverdediging. - Cursus arbeidsoriëntatie. - Themabijeenkomsten voor groepsleiding.
Personele invulling	Programma wordt uitgevoerd door interne functionarissen. Projectcoördinator is hoofd pedagogische dienst.	Programma wordt uitgevoerd door interne en externe medewerkers. Er is een externe projectcoördinator aangesteld.
Beschikbare tijd	Projectuitvoerster internaat is vrijgesteld voor 4 uur per week.	Projectcoördinator is aangesteld voor 4 uur per week.
Draagvlak	Project leeft nog niet sterk binnen organisatie. Directie is niet vertegenwoordigd binnen project.	Enthousiasme voor project is groot dankzij succes van concrete invulling tot nog toe.
Uitstraling project naar organisatie	Vormt expliciete doelstelling doch blijkt moeilijk te realiseren gezien de traditie, omvang van de instelling en beperkte mogelijkheden (vooral in tijd) van programmauitvoerders.	Hulpverleningsmethodiek wordt uitgebreid met toekomstgericht denken. Integratie internaat en school wordt bevorderd.
Zwakke punten	Te weinig continuïteit meisjesactiviteiten. Niet alle belangrijke gelegingen zijn vertegenwoordigd in projectorganisatie. Inservice-training STAT nog niet gerealiseerd.	Stagemogelijkheden bij opleiding kantoorassistente zijn zeer beperkt. Projectuitvoering drijft gedeeltelijk op overuren van uitvoerder/coördinator.

**Sterke
punten**

Leo Stichting

- Doelstelling is gericht op gehele organisatie. Hiermee kan project voorbeeldfunctie vervullen voor andere instellingen.
- Meisjes zijn ondanks moeilijke start redelijk tot goed gemotiveerd.
- Project heeft bewerkstelligd dat er meer aandacht is gekomen voor positie van meisjes binnen de instelling.
- Schoolgedeelte loopt goed.
- Opzet enquête goede zaak.

De Brink

- Methodische, doordachte aanpak van programma-onderdelen.
- Aandacht voor overdraagbaarheid programma's.
- Programma loopt goed.
- Aanstelling externe coördinator.

4 De activiteiten van STAT

Omschrijving rol en activiteiten

STAT is een instituut voor deskundigheidsbevordering voor de jeugdhulpverlening. Binnen STAT is een (vrouwelijke) functionaris aangesteld voor de scholings- en vormingsprojecten voor meisjes en voor het project emancipatie in de jeugdhulpverlening.²⁰

De rol van STAT bij de scholings- en vormingsprojecten voor meisjes bestaat uit 3 onderdelen: coördinatie, begeleiding en een bijdrage leveren aan het overdraagbaar maken van ervaringen. Activiteiten die door STAT zijn/worden overgenomen, zijn:

- het fungeren als aanspreekpunt voor WVC;
- het verdelen van de subsidie over de betrokken instellingen;
- de selectie van instellingen en de voorbereiding van het project;
- het leveren van een bijdrage aan de programma's van de instellingen (met name de Leo Stichting);
- deskundigheidsbevordering via het bijhouden van nieuwe ontwikkelingen, literatuur en training;
- het organiseren van bijeenkomsten voor uitwisseling over projecten en tussen uitvoerenden;
- het ontwikkelen van initiatieven binnen de jeugdhulpverlening voor de overdracht van ervaringen en resultaten van projecten via lezingen en dergelijke.

De tijdsbesteding van STAT ligt gemiddeld op de 1 1/2 dag per twee weken.

Er worden vanuit STAT activiteiten uitgevoerd ten behoeve van de gezamenlijke instellingen én ten behoeve van de projecten afzonderlijk.

Activiteiten ten behoeve van de 4 projecten

Het soort activiteiten bestaat vooral uit:

- 1 Het organiseren van cursussen.
- 2 Het bezoeken van de projecten door de medewerkster van STAT.
- 3 Het organiseren van bijeenkomsten voor betrokkenen bij de projecten.

Ad 1 Het organiseren van cursussen

De cursus 'socialisatie en economische zelfstandigheid van meisjes' is door de medewerkster van STAT ontwikkeld in het kader van de scholings- en vormingsprojecten voor meisjes. De cursus is uitgevoerd voor de start van de meeste (onderdelen van) projecten en was bedoeld voor alle direct betrokkenen

---

²⁰ Uitgangspunten van het project emancipatie in de jeugdhulpverlening zijn door de geïnterviewde medewerkster van STAT als volgt geformuleerd:

- Het kwalitatief verbeteren van de jeugdhulpverlening door het bevorderen van een gelijke verdeling van mannen en vrouwen.
- De mogelijkheden van mannen en vrouwen beter leren gebruiken in de jeugdhulpverlening. Met andere woorden, bewuster omgaan met de vraag bij welke problematieken zet ik mannen in en bij welke vrouwen.
- Het vergroten van kennis inzake man-vrouwpatronen in de jongerenproblematiek. Het patroon van de afwezige vader en de zwakke moeder is bijvoorbeeld een bekend patroon voor veel jongeren in de jeugdhulpverlening. Concreet betekent dit dat veel jongens hebben geleerd dat ze vrouwen gemakkelijk onder de duim kunnen krijgen. Belangrijke vragen zijn: wat betekent dit voor de toekomst van de jongeren en voor de medewerkers van de instelling?

van de 4 projecten. Het is de bedoeling dat deze cursus ook verder gebruikt wordt binnen de deskundigheidsbevordering in de jeugdhulpverlening.

- Vanuit het PPI hebben 2 programma-uitvoersters (1 van West en 1 van Oost) deelgenomen.
- Vanuit de WIL-projecten hebben de DTP-docente (eigenaresse van het DTP buro Imago), een docente van een ander WIL-project en een cultureel werkster deelgenomen.
- Vanuit de Brink waren er 4 deelnemers, waaronder de orthopedagoge.
- Vanuit de Leo Stichting werd deelgenomen door 6 functionarissen, waaronder de 4 geïnterviewden.

De geïnterviewden van de 4 projecten zijn positief in hun waardering voor de cursus. Vooral de onderlinge uitwisseling werd als positief ervaren. De geïnterviewden van de Leo Stichting en van de WIL-projecten geven aan de cursus inhoudelijk ook als zeer nuttig te hebben ervaren, omdat deze geleid heeft tot theoretische verdieping.

De medewerkster van STAT is niet geheel tevreden over de deskundigheidsbevordering van de programma-uitvoerders tot nog toe. Zij heeft een aanbod gedaan voor medewerkers die een sociale vaardigheidstraining voor meisjes willen gaan uitvoeren. Hier was echter onvoldoende belangstelling voor.

Ad 2 Het bezoeken van de projecten

De medewerkster van STAT heeft alle projecten eenmaal bezocht en hiervan een schriftelijke rapportage uitgebracht. Deze rapportage had als voornaamste doel de onderlinge uitwisseling over de inhoud en stand van zaken per project te bevorderen.

Ad 3 Het organiseren van gezamenlijke bijeenkomsten

Vanaf het allereerste begin zijn er 5 gezamenlijk bijeenkomsten georganiseerd. Toen de projecten eenmaal van start waren gegaan en de subsidie was verdeeld, waren deze bijeenkomsten vooral bedoeld als onderlinge uitwisseling. De behoefte aan een dergelijke uitwisseling is echter niet bij alle projecten even groot. De meeste geïnterviewden geven aan dat de waarde van een onderlinge uitwisseling beperkt zal blijven, omdat de 4 projecten te veel van elkaar verschillen. De 2 projectfunctionarissen van het PPI (coördinator en inhoudelijk medewerkster) geven bovendien aan dat binnen het PPI voldoende eigen faciliteiten en deskundigheid in huis is.

De medewerkster van STAT is van mening dat er tot nog toe weinig bereidheid is geweest om tijd te investeren in onderlinge uitwisseling.

Vanuit de Brink ziet men wel mogelijkheden om de onderlinge uitwisseling meer vorm en inhoud te geven. Men geeft als voorbeeld het werken met teams (van groepsleiding): gebeurt dat in andere instellingen ook en kan er niet een gezamenlijk aanbod ontwikkeld worden?

Beoordeling activiteiten voor gezamenlijke instellingen

Binnen de PPI geeft men aan wel tevreden te zijn met de weliswaar beperkte activiteiten die vanuit STAT tot nog toe zijn gerealiseerd ten behoeve van de gezamenlijke projecten. Men heeft geen behoefte aan uitbreiding van de activiteiten van STAT. Alleen de programma-uitvoerster van PPI-Oost geeft aan veel belangstelling te hebben voor onderlinge uitwisseling omdat ze het gevoel heeft zelf in een geïsoleerde positie te verkeren.

Binnen de Leo Stichting en de WIL-projecten vindt men dat de bijeenkomsten waarin onderling wordt uitgewisseld slechts een beperkte waarde hebben omdat de projecten te veel uiteenlopen. Men heeft wel behoefte aan cursorische activiteiten.

Binnen de WIL-projecten bestaat behoefte aan een cursus met als thema 'hoe kan je het emancipatorisch karakter van het werk zodanig vorm geven dat het aansluit bij de belevingswereld van de meisjes?'

Binnen de Brink is men van mening dat STAT er meer van zou kunnen maken. Wat betreft de activiteiten voor de gezamenlijke projecten vindt men de rol van STAT te onduidelijk en te afwachtend. STAT zou een structuur moeten opzetten en invullen waardoor zij meer in beeld komt. Men heeft bijvoorbeeld behoefte aan meer informatieoverdracht vanuit andere projecten. Dit betekent dat STAT meer de vinger aan de pols moet houden ten aanzien van ontwikkelingen binnen de verschillende projecten. Verder is het niet bevorderlijk voor de gezamenlijke bijeenkomsten als er geen notulen zijn (hetgeen bij een van de vergaderingen het geval was).

De medewerkster van STAT vindt het lastig om te bepalen wat de juiste hoeveelheid aandacht is voor de projecten. Er moet een middenweg gevonden worden tussen 'er boven op zitten' en 'de projecten het zelf uit laten zoeken'. Volgens de medewerkster van STAT was er in het begin weinig uit te wisselen, maar ligt dat nu anders. Uitwisseling lijkt haar vooral zinvol op het gebied van vormingsactiviteiten.

Activiteiten voor de afzonderlijke projecten

De aandacht van STAT gaat vooral uit naar de Leo Stichting. Er is rond het thema man-vrouwcultuur een aanbod gedaan van themabijeenkomsten voor groepsleiding en staffunctionarissen (zie ook paragraaf 3.4.1). Verder hebben vrouwelijke medewerkers van de Leo Stichting deelgenomen aan de cursus 'vrouw en gezag'. De themabijeenkomsten zijn nog niet gerealiseerd. Zowel vanuit de Leo Stichting als vanuit STAT noemt men als reden dat het tot nog toe niet gelukt is om hier binnen de Leo Stichting tijd voor vrij te maken. De geïnterviewden van de Leo Stichting staan zeer positief tegenover de samenwerking met de medewerkster van STAT. Men heeft behoefte aan deskundigheidsbevordering ten aanzien van hulpverlening aan meisjes. Men ervaart de rol van STAT in de gesprekken die tot nu toe geweest zijn als ondersteunend, stimulerend en richtinggevend.

In de startfase van het project zijn er enkele contacten geweest tussen de Brink en STAT ten aanzien van invulling van het project. De projectcoördinator van de Brink zou graag meer willen weten over de mogelijkheden van STAT. Wegens de tijdsdruk komt het er echter niet van om zelf initiatief te nemen. Men zou het op prijs stellen als er vanuit STAT vaker contact gelegd werd ten behoeve van zaken als:

- meer inzicht krijgen in het (programma)materiaal dat STAT in huis heeft;
- in samenwerking met STAT werken aan overdracht van ervaringen en ontwikkelde programma's binnen de jeugdhulpverlening.

Tenslotte dient vermeldt te worden dat de DTP-docente (eigenaresse van buro Imago) op basis van een persoonlijke relatie met de medewerkster van STAT veel ondersteuning heeft ervaren bij haar werkzaamheden als docente.

Ervaringen en toekomstplannen

De belangrijkste zaken waar de medewerkster van STAT tegenaan gelopen is, zijn:

- Er is een opvallend goede motivatie aanwezig binnen de instellingen, zeker omdat emancipatie over het algemeen geen geliefd onderwerp is. De condities voor de projecten binnen de organisaties wat betreft acceptatie zijn waarschijnlijk gunstiger dan gemiddeld binnen de jeugdhulpverlening. Alleen binnen de Leo Stichting is het project nog geen vanzelfsprekende zaak. Het besef moet groeien dat activiteiten die in het kader van het project worden ontwikkeld, in feite tot de reguliere taken van de werkers behoren.
- De keuze van de verschillende scholingsactiviteiten is weinig roldoorbrekend, uitgezonderd het DTP-project.
- Bewustzijn en kennis over socialisatie viel zeker niet tegen bij de projectmedewerkers.
- Er is weinig bereidheid tijd te investeren in deskundigheidsbevordering.
- Vooral vrouwen voelen zich verantwoordelijk voor het project en dat is jammer. Ook de mannelijke groepsleiding moet zich bewust worden van sekse specifieke socialisatie. Anderzijds zou er niet alleen aandacht voor meisjes moeten zijn in het kader van de 1990-maatregel, maar ook voor jongens.

De medewerkster van STAT ziet als mogelijkheden voor de resterende projectduur:

- Het uitwisselen van bevindingen op basis van de onderhavige onderzoeksrapportage.
- In het najaar: uitwisseling van uitvoerders vooral gericht op vorming.
- Vanaf het najaar: planmatiger nagaan wat overdraagbare zaken zijn.
- Verdere deskundigheidsbevordering, gericht op bijdragen aan betere hulpverlening aan meisjes en jongens.

5 Conclusies en aanbevelingen

Dit slothoofdstuk bestaat uit 2 gedeeltes. In paragraaf 5.1 wordt op een rij gezet welke lessen getrokken kunnen worden voor instellingen die met een gelijksoortig project zouden willen starten. In paragraaf 5.2 wordt een aantal aanbevelingen gedaan voor de afzonderlijke projecten en worden enkele aandachtspunten voor de eindevaluatie op een rij gezet.

5.1 Aandachtspunten voor instellingen die een scholings- en vormingsproject voor meisjes willen starten

De **doelstelling** die voor het project geformuleerd worden moeten realistisch en haalbaar zijn. Dit betekent dat ze afgestemd moeten zijn op de beschikbare middelen (tijd, geld, menskracht) en op de doelgroep.

Zo kan men vraagtekens zetten bij de doelstelling die de Leo Stichting heeft geformuleerd, gezien de beschikbare middelen (tijd en menskracht).

De doelstelling 'vergroten van mogelijkheden op werk' dient getoetst te worden op de arbeidsmarkt. Dit is in alle gevallen gebeurd. Dit kan op gespannen voet staan met andere belangrijke voorwaarden voor het succesvol verlopen van een project. Bijvoorbeeld bij de Brink is gebleken dat de mogelijkheden op de arbeidsmarkt beperkt zijn. De opleiding sluit echter wel aan bij de interesse van de meisjes. In dat geval moeten activiteiten als het onderzoeken van de stage-/werk-mogelijkheden extra aandacht krijgen binnen het project.

De doelstelling moet zoveel mogelijk vertaald worden in **concrete werkdoelen**. Deze kunnen als houvast fungeren voor de werkers. Bovendien kan aan de hand van deze werkdoelen na afloop van een project worden vastgesteld of het project als geslaagd kan worden beschouwd.

Het **ontwikkelen van een scholingsprogramma** (DTP-opleiding, opleiding winkelpraktijk) is geen gemakkelijke opdracht. Hierbij doen zich problemen voor zoals instanties die niet bereid zijn om mee te werken en de specifieke eisen die de doelgroep stelt (zoals gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal, geen uniforme vooropleiding en dergelijke). Er dient **van te voren** extra tijd te worden uitgetrokken voor de ontwikkeling van een programmapakket. Bovendien dient tijd uitgetrokken te worden voor een tussentijdse evaluatie van het programma.

De tussenevaluatie maakt duidelijk dat de doelstelling 'overdraagbaar maken van programma's binnen de jeugdhulpverlening' van belang is.

Bij de **invulling van de programma's** dient bekeken te worden welke deskundigheid binnen de instelling aanwezig is. Wanneer men onvoldoende eigen deskundigheid in huis heeft dan moet externe deskundigheid op het gebied van meisjes ingeschakeld (kunnen) worden. Voorkomen dient te worden dat een instelling te veel en te lang gaat zoeken naar vorm en inhoud van het project. Bij de invulling van het programma moet niet te zwaar geleund worden op de wensen en ideeën van de meisjes zelf. Hiermee worden verwachtingen gewekt die vaak niet waargemaakt kunnen worden.

De inhoud van de programma's moet aansluiten bij de interesses en behoeften van de meisjes. Dit is in de meeste gevallen gelukt. Een duidelijke uitzondering vormt het vormingsaanbod van het WIL-project.

Anderzijds is het de bedoeling dat de programma's bijdragen aan de maatschappelijke zelfstandigheid van de meisjes via het doorbreken van de traditionele opvattingen over de maatschappelijke man-vrouwrolverdeling. De meisjes zijn meestal echter afkomstig uit zeer traditionele milieus. De ervaring leert dat de aansluiting tussen emancipatorisch werken en de belevingswereld van de meisjes het best kan geschieden via concrete scholingsachtige activiteiten. Hiermee wordt dus gepleit voor een sterke aansluiting van vorming bij scholing zoals de praktische oefeningen binnen het winkelpraktijkproject, de arbeidsoriëntatie binnen de Brink en de lessen creatieve vorming binnen de Leo Stichting. Het emancipatorisch karakter van het project zal dan mede tot uiting gebracht moeten worden in het methodisch handelen van de programma-uitvoerder. Een voorbereidende training voor de start van een project, voor de programma-uitvoerders is daarom aan te bevelen. Hierin kan dit methodisch handelen (verder) ontwikkeld worden. Op dit punt zijn goede ervaringen opgedaan met de cursus 'socialisatie en economische zelfstandigheid van meisjes' van STAT. Het emancipatorisch handelen dient ook herkenbaar te zijn in de programma's die in het kader van de overdracht van ervaringen ontwikkeld worden.

Een kenmerk van de doelgroep dat in 3 van de 4 projecten expliciet wordt genoemd, is de 'extreme onzekerheid van de meisjes'. Bij de uitvoering van de programma's dient hiermee rekening te worden gehouden.

Binnen het WIL-project is dit gebeurd door sociale vaardigheidsaspecten meer aandacht te geven. Binnen de Brink wordt een gevoel van veiligheid gecreëerd door duidelijke normen te stellen ten aanzien van de omgang met elkaar (in de cursus arbeidsoriëntatie).

De in- en uitstroom van meisjes

In de meeste programma's is sprake van vrijwillige deelname. Dit heeft mede bijgedragen aan de hoge motivatie. Om de continuïteit in de deelname te bewaken, verdient het aanbeveling om vrijwillige deelname zoveel mogelijk te combineren met de verplichting om bij een van te voren afgesproken aantal bijeenkomsten aanwezig te zijn.

Wanneer programma's verplicht zijn (PPI, WIL-projecten) dan zijn goede ervaringen opgedaan met een intensieve begeleiding in geval van absentie (zoals direct opbellen, huisbezoek).

Wanneer men kiest voor een brede instroom van meisjes (zoals binnen het WIL-project het geval is), dan worden hoge eisen aan de docenten gesteld. Men moet erop bedacht zijn dat het ontwikkelen van een gedifferentieerd leerprogramma meer tijd en geld kost.

De aard van de instellingen brengt met zich mee dat er sprake is van een continue in- en uitstroom. Dit betekent dat een individuele leerroute gevolgd moet kunnen worden. Binnen de opleiding 'kantoorassistente' (de Brink) en het project 'winkelpraktijk' is deze mogelijkheid aanwezig.

Wanneer een programma echter goede perspectieven op werk biedt en de middelen (aan docenten, beschikbare ruimte, apparatuur) zijn beperkt, dan dienen grenzen gesteld te worden aan de deelname.

Voor een DTP-opleiding zouden meisjes minimaal 6 maanden aanwezig moeten zijn.

Voor de uitstroom van meisjes dienen stage-plaatsen en werkplekken gerealiseerd te worden. Sommige instellingen hebben gezien de aard van het werk al contacten gelegd met bedrijven en dergelijke. Wanneer dat niet het geval is, dan vraagt dit een extra investering die op tijd geregeld moet zijn, zodat de meisjes van het begin af aan de kans krijgen om werkervaring op te doen. Er dient voldoende **draagvlak** te zijn voor het project binnen de organisatie. In 3 van de 4 projecten is sprake geweest van een gunstige Ausgangssituatie (enthousiasme van directie). Toch zijn de menskracht en middelen die beschikbaar zijn voor het project ook in deze organisaties beperkt gebleven. Vooral bij de Brink en de WIL-projecten is er behoefte aan meer (menskracht, tijd, geld, en dergelijke). Het is de vraag in hoeverre sprake is van grenzen aan mogelijkheden of van andere prioriteiten dan met de mond beleden is.

Bij de dagvoorzieningen kon het project ingepast worden in de bestaande structuur. Bij de intramurale voorzieningen moest een aparte structuur gecreëerd worden. In het laatste geval vraagt het meer tijd en aandacht om een project levensvatbaar te maken.

Verder is het in een dergelijke situatie van essentieel belang dat de directie direct betrokken is bij het project. De deelname van andere geledingen in een stuurgroep is afhankelijk van de projectdoelstellingen. Wanneer bijvoorbeeld (zoals in de Leo Stichting) een aanpassing van huishoudelijke voorzieningen wordt beoogd, dan dient ook het hoofd huishoudelijke dienst zitting te hebben in een stuurgroep.

Bij het opzetten van een project dient men er rekening mee te houden dat het binnen een grote organisatie meer tijd vraagt om een breed draagvlak te creëren dan binnen een klein organisatie.

Bij het aantrekken van **menskracht** doet zich een scala van mogelijkheden en vragen voor, zoals:

- Zoeken we een coördinator van binnen of van buiten?
- Wie worden vrijgesteld voor werkzaamheden binnen het project (de project-uitvoerder(s) en/of de coördinator)?
- Moeten een programma-uitvoerder op het vakgebied geschoold zijn en/of didactisch geschoold zijn?

Op basis van de tussenevaluatie kan het volgende geconcludeerd worden.

- Een externe coördinator binnen een intramurale voorziening heeft als groot voordeel dat deze de voortgang van het project beter kan bewaken. Aan zo'n persoon wordt als voorwaarde gesteld dat zij/hij zich snel kan inwerken in de organisatie en in staat is 'de kar' te trekken.
- Als activiteiten niet volledig inpasbaar zijn binnen de reguliere werkzaamheden dan moeten zowel de projectcoördinator als de uitvoerder(s) vrijgesteld worden voor het project.
- Wat betreft de keuze van vrouwelijke en mannelijke projectmedewerkers dient gebruik gemaakt te worden van de voorbeeldfunctie van een begeleidster uitgaat. Anderzijds dient ervoor gewaakt te worden dat alleen vrouwen verantwoordelijk zijn voor het project.
- Wat betreft de eisen die aan een programma-uitvoerder dienen te worden gesteld, kan worden geconcludeerd dat didactische scholing van primair belang is. Wanneer een scholingsaanbod serieuze vormen aanneemt (DTP-programma, opleiding kantoorassistente), dan is een vakopleiding eveneens een vereiste. De personele invulling zal bij nieuwe opleidingen (zoals het DTP-programma) vermoedelijk een knelpunt gaan worden. Het is waarschijnlijk moeilijk om mensen te vinden die aan beide voorwaarden voldoen.

5.2 Aanbevelingen per project

PPI

- Het PPI heeft veel deskundigheid en faciliteiten om hulp te bieden aan jongeren die vastgelopen zijn in het reguliere onderwijs. Derhalve is deze instelling ook goed toegerust om een toekomstgericht project voor meisjes uit te voeren.
De eerste resultaten van het project zijn dan ook bemoedigend: het vinden van stageplaatsen bij winkels loopt goed en een aantal meisjes zal doorstromen naar het KMBO. Bovendien reageren de meisjes over het algemeen enthousiast op het aanbod.
- Het samenstellen van het programma voor de oriëntatie op de detailhandel kostte de nodige moeite, mede omdat het lesmateriaal van opleidingsinstituten voor de detailhandel niet goed bruikbaar was voor de doelgroep van het project.
Het programma zoals dat nu draait dient goed geëvalueerd te worden en op grond daarvan te worden bijgesteld. Hiertoe zijn door het PPI al initiatieven ontplooid; het is van belang dat daarbij in ieder geval aandacht wordt besteed aan aanpassing voor allochtone meisjes met gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal.
Het verdient aanbeveling om te zijner tijd inhoud en resultaten van dit programma kenbaar te maken aan opleidingsinstituten voor de detailhandel. Dit kan tot zinvolle aanpassingen leiden in het onderwijspakket van deze instituten.
- Voor optimalisering van het verloop van het project is het van belang dat de onderlinge communicatie wat extra aandacht krijgt. In dit verband moet gedacht worden aan inhoudelijke werkbegeleiding voor projectmedewerkers en een betere afstemming (door middel van een wat grotere frequentie van overleg) tussen de projectorganisatie en de afdelingen Oost en West.

BJ Utrecht

- Voor de start van het DTP-project werd als mogelijk bezwaar gezien dat het te hoge eisen aan de doelgroep zou stellen. In de praktijk blijkt dat zeker niet altijd het geval te zijn. De doelgroep is enthousiast en de eerste resultaten (drie of vier meisjes hebben werk gevonden bij een computerbedrijf) lijken positief.
- Een gevaar is echter wel dat te hoge eisen worden gesteld aan de externe docente, die de DTP-cursus verzorgt. De personele wisselingen duiden hierop. Voor dit knelpunt kunnen oplossingen in twee richtingen worden gezocht:
  - sneller beëindigen van de cursus voor meisjes die niet geschikt blijken te zijn c.q. het vooraf inbouwen van een toets op computergeschiktheid;
  - meer financiële armslag zodat praktische zaken als het werken in 2 groepen, het verbeteren van het programmapakket en uitbreiding van het aantal beeldschermen geregeld kunnen worden.

- Een tweede knelpunt is dat het vormingsaanbod niet aanslaat bij de meisjes. Om hierin verbetering te brengen verdient het aanbeveling dat net als bij het PPI-project scholing en vorming meer gecombineerd worden. Suggesties in dit verband zijn:
  - . gebeurtenissen die tijdens DTP-scholing plaatsvinden en relevant zijn voor vorming op meer structurele wijze behandelen in sociale vaardigheidslessen;
  - . hervatten praktijkopdrachten (kan alleen als gevaar van te hoge eisen aan docente is weggenomen);
  - . opzetten sociale vaardigheden; een dergelijke training zou om de continuïteit voor de groep te waarborgen ook door de DTP-docente moeten worden begeleid.
- Voor het slagen van het project is tenslotte van belang dat wordt vastgehouden aan de strategie dat met de plaatsing van meisjes op arbeidsplaatsen zo min mogelijk risico's worden genomen. Tegen die achtergrond is het belangrijk dat op korte termijn meer stagemogelijkheden worden gevonden.

Leo Stichting

- Het scholingsgedeelte verloopt goed. De inhoud van het project is weliswaar niet erg roldoorbrekend maar het contact tussen de projectuitvoerders en de meisjes is goed, hetgeen mogelijkheden schept voor gesprekken waarin visies en verwachtingen over de toekomst van de meisjes aan de orde komen.
- Mede als tegenwicht van de traditionele invulling van het project is het een goede zaak om met 'Roosje van G.' door te gaan. Dit project sluit qua inhoud direct aan bij de 1990-maatregel. Gezien de ervaringen met dit project is een goede voorbereiding en evaluatie tussen school en organisatie 'Roosje van G.' wel van belang.
- Het internaatsdeel verloopt moeizaam, mede omdat het volledig uitgevoerd moet worden door interne medewerkers die er weinig tijd voor vrij kunnen maken. Het in huis halen van externe ondersteuning zou hier verbetering in kunnen brengen.
- Ten aanzien van de activiteiten voor meisjes moet continuïteit gewaarborgd worden. Dit betekent dat er meer interne controle plaats moet vinden. Men moet elkaar aanspreken op verantwoordelijkheid om deze activiteiten niet te laten verzanden. Bewaking van de voortgang wordt gemakkelijker als de gespreksbijeenkomsten door 2 functionarissen worden begeleid. Wellicht kan de programma-uitvoering ook vergemakkelijkt worden wanneer mede gebruik gemaakt kan worden van bestaande programma's voor de geplande gespreksbijeenkomsten.
- Ten aanzien van de activiteiten voor medewerkers verdient het aanbeveling dat beter gebruik gemaakt wordt van de mogelijkheden van de emancipatiewerkster van STAT als externe begeleidster van het veranderingsproces. De geplande inservicetraining voor groepsleiding en staffunctionarissen dient op korte termijn gerealiseerd te worden. Verder is het van belang om afspraken te maken over implementatie van beoogde veranderingen na afloop van de training.

- Tenslotte dient een aantal intern organisatorische aanpassingen overwogen te worden:
  - . vertegenwoordiging van directie in de stuurgroep²¹ en een meer evenwichtige man-vrouw verdeling in de stuurgroep;
  - . de unithoofden meer betrekken bij het project;
  - . afspraken maken over veranderingen op huishoudelijk gebied.

De Brink

- Het schoolgedeelte verloopt redelijk. De meisjes zijn vrij goed gemotiveerd voor het opleidingspakket kantoorassistentie. Een knelpunt is evenwel dat door de relatief korte verblijfsduur veel meisjes de opleiding niet afmaken. Er dient een ontwikkeling in denken in gang gezet te worden waarbij 'het moeten afbreken van een opleiding' zwaarder gaat wegen in de beslissing of een meisje wel of niet het internaat moet verlaten. Een tweede knelpunt is dat het aantal stageplaatsen nog gering is. Hier zullen vanuit de school meer initiatieven ontplooid moeten worden.
- Het internaatgedeelte verloopt goed. Twee belangrijke onderdelen zijn de door de projectcoördinator en orthopedagoge ontwikkelde cursus arbeidsoriëntatie en het programma voor de groepsleiding dat nog in ontwikkeling is. Beide programma's worden gekenmerkt door een methodische aanpak en succesvolle ervaringen. Het verdient daarom aanbeveling dat de programma-uitvoersters van De Brink de mogelijkheid (c.q. tijd) geboden wordt om te werken aan de overdraagbaarheid van beide programmapakketten binnen de jeugdhulpverlening.

Algemeen

Tenslotte volgen enkele aandachtspunten ten behoeve van de eindevaluatie. Deze punten komen voort uit de bespreking over de conceptrapportage en die werden gehouden met de 4 instellingen en STAT enerzijds en met de begeleidingscommissie van het onderzoek anderzijds.

- Het unieke karakter van de 4 projecten is gelegen in het feit dat ze worden uitgevoerd binnen de residentiële hulpverlening en de daghulp. Het is daarom van cruciaal belang om een antwoord te geven op de vraag in hoeverre de projecten bijdragen aan een verbetering van de kwaliteit van de hulpverlening aan meisjes binnen de betreffende instellingen.
- Teneinde deze vraag te kunnen beantwoorden is definiëring (eventueel per instelling) van de begrippen scholing, vorming en hulpverlening noodzakelijk.
- Een tweede vraagstelling die in de tussenrapportage onderbelicht is gebleven is de volgende: wat leveren de projecten op vanuit emancipatorisch oogpunt? Om deze vraag te kunnen beantwoorden is het van belang om begrippen zoals meidenhulpverlening en sexespecifieke socialisatie nader te definiëren.
- Een punt van geheel andere orde is de vraag naar de financiële randvoorwaarden van een scholings- en vormingsproject. Daarbij gaat het om de vraag welke financiële middelen zijn minimaal noodzakelijk en voor welke tijdsduur moeten er gelden gereserveerd worden (alleen voor de projectduur of structureel).

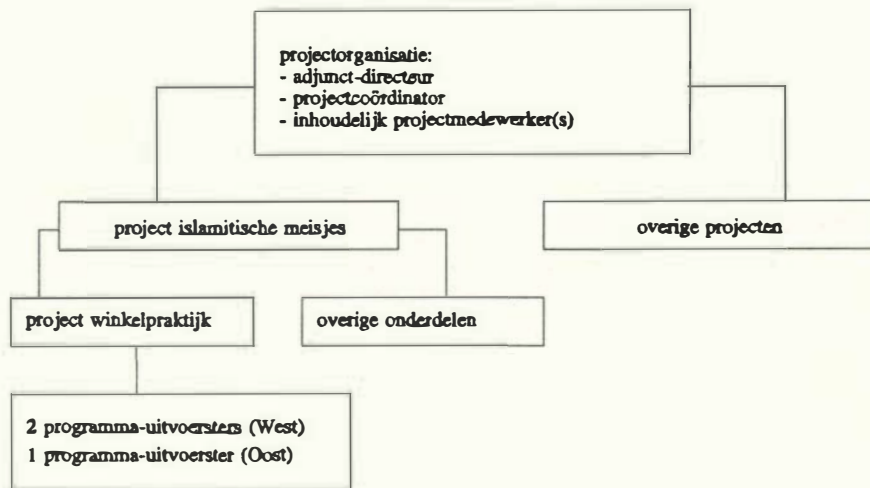
²¹ Deze voorwaarde is inmiddels gerealiseerd omdat de coördinator van het project adjunct-directeur van de Leo Stichting is geworden.

Bijlage 1

Betrokkenen per project

1 Project 'Winkelpraktijk' binnen het PPI

Hulpverleningsvorm: projecten voor groepen jeugdigen (een van de 5 vormen binnen het PPI)

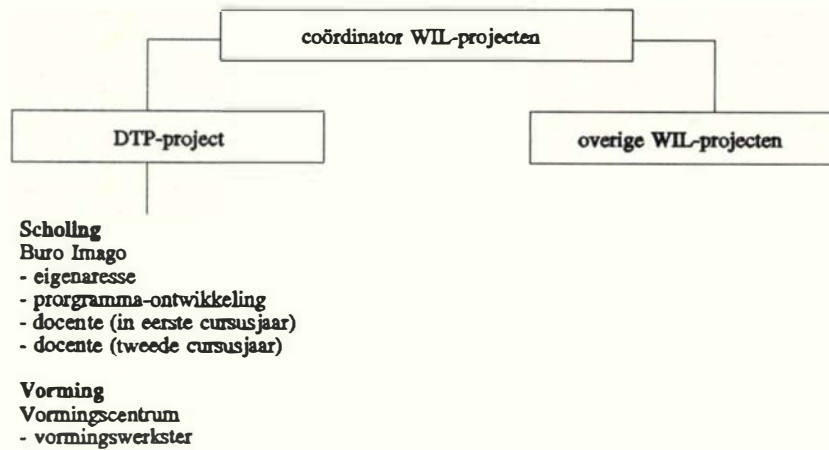

Geïnterviewd werden:

- projectcoördinator (tijdens interview was een inhoudelijk projectmedewerker gedeeltelijk ook aanwezig);
- 1 programma-uitvoerster (West);
- 1 programma-uitvoerster (Oost).

2 DTP-project binnen WIL-projecten (BJ Utrecht)

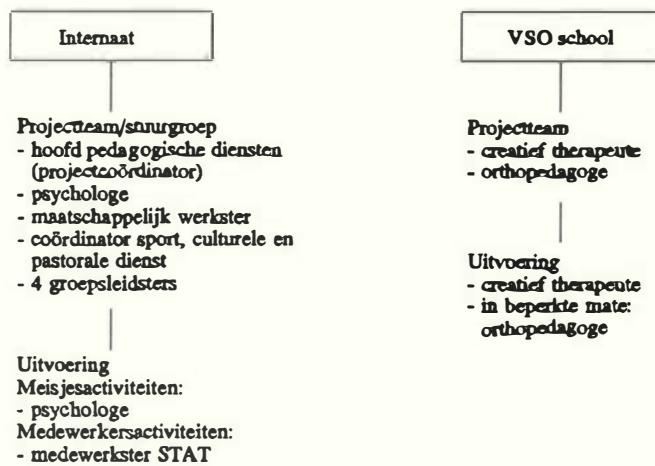
WIL-projecten: Werken Is Leven - onderdeel van BJ Utrecht.

Interviews met

- coördinator WIL-projecten;
- eigenaresse Buro Imago.

3 Scholings- en vormingsproject Leo Stichting

Interviews met

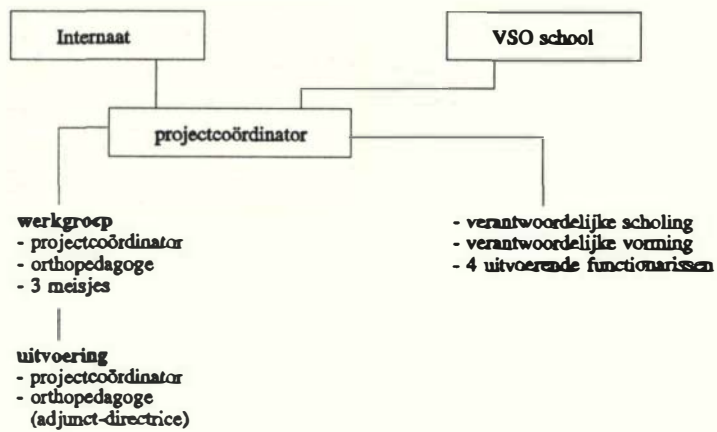
VSO School

- creatief therapeut;
- orthopedagoge.

Internaat

- hoofd pedagogische dienst;
- psychologe.

4 Scholings- en vormingsproject De Brink

Interviews met

- projectcoördinator;
- orthopedagoge;
- verantwoordelijke scholing.

Een interview met de verantwoordelijke voor vorming moest wegens ziekte van betrokkene vervallen.